

Mathijs Speecke

Het eerste ‘democratische’ regime van Brugge (1302-1310). Een herziening

---

INLEIDING

Weinig episodes uit de Vlaamse geschiedschrijving zijn zo veelvuldig besproken en gemythologiseerd als de revolutie van 1302. De golf van volksoproer in de steden, de Guldensporenslag en de ‘heldenrol’ van figuren als Pieter de Coninck en Jan Breidel maken van de gebeurtenissen in de late dertiende en vroege veertiende eeuw een geliefkoosd onderwerp voor zowel historici als romanciers. Maar de grens tussen beide perspectieven is - hier nog meer dan elders - flinterdun. Naar aanleiding van de zevenhonderdste verjaardag van de Guldensporenslag in 2002 verscheen dan ook een arsenaal aan academische bijdragen die in de eerste plaats tot doel hadden feiten van fictie te onderscheiden en de populaire beeldvorming bij te sturen in de richting van meer recente wetenschappelijke inzichten.¹ Gezien de vele politieke recuperaties en scheeftrekkingen is dat niet abnormaal. Toch is het frappant dat er toen geen enkele publicatie expliciet gewijd was aan het inhoudelijk debat over de impact van deze revolutionaire beweging op het maatschappelijk -en dan vooral politiek - leven in de laatmiddeleeuwse stad. Nochtans lopen de meningen ook hier sterk uiteen.

In navolging van de Gentse historicus Henri Pirenne argumenteerden verschillende generaties geschiedkundigen dat de aanhoudende spanningen tussen de traditionele oligarchische poortersklasse (de “*majores*” en “*les boins de la ville*”) enerzijds en het ‘volksfront’ van arbeiders, ambachtslieden en van de politieke macht uitgeslo-

¹ P. TRIO & D. HEIRBAUT (red.), *Omtrent 1302*, Leuven, 2002; R. VAN CAENEGEM, M. BOONE & A. DELVA (red.), *1302: feiten en mythen van de Guldensporenslag*, Antwerpen, 2002 en de verschillende bijdragen in de 139ste jaargang van de *Handelingen van het Genootschap voor Geschiedenis*.

ten poorters (“*ille de communitate*” of “*le commun*”) anderzijds aan het einde van de dertiende eeuw de vorm aannamen van een klassenstrijd tussen gemeen en elite. De opstandengolf rond 1280 (denk maar aan de Moerlemaai in Brugge of de Cockerulle in Ieper) was dan niet meer dan een voorbode van wat een generatie later zou gebeuren. Na de onverwachte, maar glorieuze overwinning van de stadsmilities op de Groeningekouter werd aan de democratische verzuchtingen van het volk tegemoetgekomen door de schepenbanken die sinds lange tijd in handen waren van ‘gesloten kasten’ open te stellen voor ambachtslieden en ‘gewone’ stedelingen.² Studies binnen de Pirennaanse traditie wijzen dan ook vaak - en niet geheel ten onrechte - op het radicale of revolutionaire karakter van de handelingen van Pieter de Coninck en zijn gezellen.³

Dit betekent allerminst dat het onderzoek sinds Pirenne niet geëvolueerd is. Recente studies plaatsen de revolutie van 1302 binnen een veel bredere traditie van stedelijke opstanden en rituele communicatie tussen heersers en van de macht gedepriveerde groepen.⁴ Zo dateert bijv. één van de vroegste attestaties van de eis tot inspraak van gewone handwerklieden in het stadsbestuur al uit het eerste kwart van de dertiende eeuw. Dat is veel vroeger dan tot nog toe aangenomen. De getuigenis is afkomstig uit

2 H. PIRENNE, *Les anciennes démocraties des Pays-Bas*, Parijs, 1910; H. VAN WERVEKE, *Les villes Belges. Histoire des institutions économiques et sociales* (Recueils de la Société Jean Bodin, 7), Brussel, 1955, p. 558-561 en W. PREVENIER, ‘La bourgeoisie en Flandre au XIIIe siècle’, in: *Revue de l’Université de Bruxelles*, 4 (1978), p. 407-428.

3 1302 wordt door de meeste historici nog steeds als revolutie getypeerd, in tegenstelling tot de opstanden van rond 1280, die hun revolutionaire allures hebben verloren. De Moerlemaai werd bijvoorbeeld door Carlos Wyffels herleid tot een patricische vete (IDEM, ‘Nieuwe gegevens betreffende een XIIIde eeuwse “democratische” stedelijke opstand: de Brugse “Moerlemaye” (1280-81)’, in: *Bulletin de la Commission royale d’histoire*, 132 (1966), p. 37-142. Later kwalificeerde men de opstand als “*cultural performances*”. Zie T. BOOGAART, ‘Reflections on the Moerlemaye: Revolt and Reform in Late Medieval Bruges’, in: *Revue belge de philologie et d’histoire*, 79 (2001), p. 1156).

4 Zie bijv. J. DUMOLYN, ‘Les «plaintes» des villes flamandes à la fin du XIIIe siècle et les discours et pratiques politiques de la commune’, in: *Le Moyen Âge*, 121 (2015), p. 383-407 en J. HAEMERS, ‘Révolte et requête. Les gens de métiers et les conflits sociaux dans les villes de Flandre (XIIIe-XVe siècle)’, in: *Revue historique*, 318 (2016), p. 27-56.

een spotdicht, de zogenaamde *Prise de Neuville*, geschreven in Atrecht tussen 1218 en 1227.⁵ Het gedicht snijdt op cassante wijze de immigratieproblemen van de Vlaamse arbeidsmigranten in de industriële groeipool van Atrecht aan. De auteur spot niet alleen met de militaire rol die de ambachtslieden zich proberen aan te meten, maar ook met de politieke aspiraties van een zekere Simon Banin, een wever die - zo heeft een dominicanenbroeder het reeds voorspeld - “*nog voor het feest van Sint-Jan schepen zal zijn!*”⁶ In hoeverre de beschrijvingen aan werkelijke gebeurtenissen refereren is onderwerp van debat. Men kan zich echter wel voorstellen dat dergelijke gedichten een tipje lichten van de sluier die hangt over de stadscultuur in Vlaanderen en omstreken in de vroege dertiende eeuw, een periode waarvoor er heel weinig alternatieve bronnen zijn.⁷

Ook in de Reiestad deden zich toen ongetwijfeld al sociaal-politieke troebelen voor, al zijn hier geen bronnen van bewaard gebleven. Misschien was de juridische vastlegging van de uitsluiting van handarbeiders in het stadsbestuur en de instelling van de annaliteit, de verplichte jaarlijkse rotatie van magistraten, in het privilege van 1241 wel een direct gevolg van fricties van die aard.⁸ Pas zo'n veertig jaar later, met name tijdens de Moerlemaaie-opstand, krijgen we voor het eerst echt inzage in de verzuchtingen van de Brugse bevolking. De *meentucht* - zoals de gezworen coalitie van opstandelingen zichzelf noemde - legde toen een hervormingsprogramma op tafel dat een einde diende te maken aan de machtsmisbruiken en het wanbeheer binnen het stadsbestuur van patriciërs. Ze eiste onder meer het recht op om evenveel schepe-

5 R. BERGER, *Littérature et société arrageoises au XIIIe siècle: les chansons et dits artésiens*, Arras, 1981, p. 239-249, in het bijzonder p. 243-244.

6 De verwijzing naar Johannes de Doper heeft een sterk symbolische lading. Hij is namelijk in de Bijbelse leer de aankondiger van Christus en bijgevolg van de verandering in ons bestaan. Zijn heiligendag wordt gevierd op midzomer, de dag waarop ook de natuur een nieuwe wending neemt.

7 M. GOYENS & W. VAN HOECKE, 'Vlaamse immigranten in het 13de-eeuwse Atrecht', in: *De Franse Nederlanden*, 13 (1988), p. 18.

8 L. GILLIODTS-VAN SEVEREN, *Coutumes des pays et comté de Flandre. Quartier de Bruges. Tome Premier. Coutume de la ville de Bruges*, Brussel, 1874, p. 196-197. De instelling van de annaliteit kwam er in elk geval na veelvuldig verzoek (“*multoties requisiti*”) van de schepenen en de *communitas* van de stad.

nen aan te duiden als de landsheer en evenveel raadsleden als de schepenen.⁹

Het is duidelijk dat de opstandelingen van 1302 niet opereerden in een vacuüm, maar zich beriepen op praktijken en discours die jaren voordien tot wasdom waren gekomen en die men ‘communaal’ kan noemen.¹⁰ Het is voor veel historici dan ook aantrekkelijk om de periode 1280-1302 als één langgerekte fase te beschouwen en de revolutie van 1302 te beoordelen als culminatiepunt van opgebouwde spanningen. Het empirisch bewijs is er ook naar. Toch slaagt deze haast teleologische focus er onvoldoende in om de reikwijdte en dynamiek van de institutionele hervormingen die in 1302 in gang werden gezet ten volle in overweging te nemen. Wat er na het revolutiejaar gebeurde in de Reiestad wordt nog te vaak in de schaduw gezet.¹¹ 1302 was, zoals ik in deze bijdrage zal proberen aan te tonen, geen eindpunt, maar markeerde het begin van een unieke politieke beweging die minstens tot 1310 aanhield. Er zijn trouwens nog meer problemen met het traditionele interpretatiekader. Hoewel Pirenne vrij genuanceerd was in zijn argumentatie - hijzelf sprak over een “*démocratie des privilégiés*” -, bleef lange tijd het beeld hangen van de laatmiddeleeuwse stad als een soort voorafschaduwing van de huidige democratische rechtsstaat. Zo herkende bijv. Jan Frans Verbruggen in de nieuwe verkiezingsregeling van het Brugse stadsbestuur die in de nasleep van de Guldensporenslag werd ingevoerd “*een uitzonder-*

- 9 WYFFELS, ‘Nieuwe gegevens’, p. 106 en het commentaar in D. VAN DEN AUWEELE, *Schepenbank en schepenen te Brugge (1127-1384). Bijdrage tot de studie van een gewone stedelijke rechts- en bestuursinstelling*, onuitgegeven doctoraatsverhandeling, KU Leuven, 1977, p. 157, 274 en 305.
- 10 J. DUMOLYN & J. HAEMERS, ‘Reclaiming the Common Sphere of the City. The Revival of the Bruges Commune in the Late Thirteenth Century’, in: J.-P. GENET (red.), *La légitimité implicite: actes des conférences organisées à Rome en 2010 et en 2011 par SAS en collaboration avec l’École française de Rome*, tome 2, Rome, Publications de l’École française de Rome, p. 161-188.
- 11 Het aantal studies bijv. over het Brugse en Vlaamse politieke landschap in de twee decennia na 1302 is op één hand te tellen. De belangrijkste werken zijn nog steeds F. FUNCK-BRENTANO, *Les origines de la guerre de cent ans: Philippe le Bel en Flandre*, Parijs, 1897 en J. F. VERBRUGGEN, *Vlaanderen na de Guldensporenslag: de vrijheidsstrijd van het graafschap Vlaanderen, 1303-1305*, Brugge, 1991. Zie ook J. MERTENS, ‘De verdeling van de Brugse schepenzetels op sociaal vlak (XIVde eeuw)’, in: *Wetenschappelijke tijdingen*, 21 (1961), p. 454-456 voor een eerste, korte verkenning van de reikwijdte van de institutionele hervormingen na 1302.

lijk voorbeeld van middeleeuwse democratie, zoals ze slechts in een klein aantal steden aangetroffen werd". Hij zag in de strijd van de Vlaamse gemeentenaren zelfs de verwezenlijking van de idealen van de Franse Revolutie.¹²

Dergelijke weergaves worden vandaag niet meer aanvaard wegens hun anachronistische insteek. Men is er sinds de jaren '60 van overtuigd dat er in het graafschap nooit echt sprake is geweest van fundamentele veranderingen op het vlak van het rekruteringsbeleid van stadsmagistraten, laat staan dat er sprake was van stedelijke 'democratieën' in de huidige betekenis van het woord.¹³ Historici erkennen wel dat er op bepaalde momenten ruimte gecreëerd werd voor de politieke integratie van nieuwe sociale groepen. Corporatieve verenigingen verwierven bij het begin van de veertiende eeuw in de meeste Vlaamse steden - en later ook in Brabant, Luik, Utrecht en Dordrecht - het recht om magistraten aan te stellen.¹⁴ In theorie kregen dus ook 'gewone' stedelingen de kans op participatie in het beleid van de stad. De praktijk bleek minder rooskleurig. Studies naar de sociale samenstelling van schepenbanken in steden en kasselrijen hebben namelijk aangetoond dat de meeste politieke omwentelingen op langere termijn resulteerden in een oppervlakkige verbreding van de elitaire kring van rijke magistraatsfamilies, al dan niet afkomstig uit het ambachtsmilieu. Ook zij namen snel de kwalijke gebruiken van hun voorgangers over: vererving van het ambt en machtsmono-

12 VERBRUGGEN, *Vlaanderen na de Guldensporenslag*, p.154 en 165.

13 P. ROGGHE, 'Het Gentsche stadsbestuur van 1302 tot 1345. En een en ander betreffende het Gentsche stadspatriciaat', in: *Handelingen der Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent*, 1 (1944), p. 135-163; R. VAN UYTVEN, 'Plutokratie in de "oude democratieën der Nederlanden". Cijfers en beschouwingen omtrent de corporatieve organisatie en de sociale structuur in de late Middeleeuwen', in: *Handelingen van de Koninklijke Zuidnederlandse Maatschappij voor Taal- en Letterkunde*, 14 (1962), p. 373-409.

14 Men spreekt in dat verband over 'politieke ambachten' en een corporatistische organisatie van de steden, zie J. DUMOLYN, 'Guild Politics and Political Guilds in Fourteenth-Century Flanders', in: J. DUMOLYN, J. HAEMERS, H.R. OLIVA HER-RER & V. CHALLET (red.), *The voices of the people in late medieval Europe: communication and popular politics*, Turnhout, 2014 (Studies in European urban history 33), p. 15-48.

polisering.¹⁵ Het Brugse stadsbestuur van de latere veertiende en vijftiende eeuw was op dat vlak geen uitzondering.¹⁶

Deze vaststelling conflicteert met het beeld dat we hebben van de nieuwe verkiezingsprocedure voor het Brugse stadsbestuur die in de nasleep van 1302 in het leven werd geroepen. Deze regeling werd nochtans ooit als “*outrancièremment démocratique*” bestempeld.¹⁷ Volgens deze procedure zouden zowel in de schepenbank als in de stadsraad, de belangrijkste bestuursorganen van de stad, jaarlijks negen van de dertien zetels worden voorbehouden voor de ambachten. Zij mochten hun vertegenwoordigers zelf “*onder hemlieden*” aanstellen. De overige plaatsen in de schepenbank werden ingevuld door leden van de *poorterie*. De term *poorterie* slaat hier niet op iedereen die over burgerrechten beschikte, maar wijst, aldus de klassieke definitie, op die groep van burgers die niet tot de ambachten behoorde. Deze groep was samengesteld uit handelaars, ondernemers en neringdoenden en omhelsde *de facto* de kapitaalkrachtige elite van de stad. Zij mochten hun vertegenwoordigers in de schepenbank niet zelf aanstellen, maar moesten een lijst van acht kandidaten voorleggen aan de graaf die er vervolgens vier personen uit selecteerde. Deze vier schepenen zouden op hun beurt de vier resterende raadsleden uit de *poor-*

15 VAN UYTVEN, ‘Plutokratie in de “oude democratieën der Nederlanden”’, overgenomen in overzichtswerken als D. NICHOLAS, *The Metamorphosis of a Medieval City: Ghent in the Age of the Artevelde 1302-1390*, Leiden, 1987, p. 2 en P. CLARKE, *European Cities and Towns, 400-2000*, New York, 2009, p. 96. Zie ook de verwijzingen naar gevalstudies in J. DUMOLYN, ‘Dominante klassen en elites in verandering in het laatmiddeleeuwse Vlaanderen’, in: *Jaarboek voor Middeleeuwse geschiedenis*, 5 (2002), p. 90-91, aan te vullen met E. MATTHYS, *Onlusten te leper in 1303 en 1304. De rol van een interne stedelijke opstand in het democratiseringsproces van een grote Vlaamse industriestad*, onuitgegeven licentiaatsverhandeling, KU Leuven, 1999, p. 84-86.

16 J. MERTENS, ‘De XIVde eeuwse Brugse schepenfamilies’, in: *Ons Heem*, 14 (1960), p. 233-236; J. DUMOLYN, *De Brugse opstand van 1436-1438*, Kortrijk-Heule, 1997, p. 105-115 en K. VANHAVERBEKE, ‘Het stadsbestuur in Brugge in de periode 1375-1407: een sociaal-institutionele studie aan de hand van een prosopografische methode’, in: *Handelingen van het Genootschap voor Geschiedenis te Brugge*, 135 (1998), p. 3-54.

17 G. DE POERCK, ‘Note critique sur le grand privilège brugeois de 1304 et le règlement d’élection du magistrat’, in: *Annales de la Société d’Emulation de Bruges*, 74 (1931), p. 140. Voor Jacques Mertens staan we, indien de regeling effectief werd toegepast, “voor het meest democratische regime dat we ooit in de Middeleeuwen - en ook later - hebben gekend.” (IDEM, ‘De verdeling’, p. 453).

terie-stand benoemen. De burgemeester van de schepenen moest verkozen worden door de voltallige schepenbank, zijn collega in de raad werd aangesteld door de schepenen en raadslieden samen. Magistraten moesten wettig geboren zijn, beschikken over een onberispelijke reputatie en mochten niet verdacht worden van “*eenigen leliken faite*”.¹⁸ Om de kans op machtsmisbruik te voorkomen kwamen woekeraars, wijntaverniers, graanhandelaars en pachters van de stedelijke accijnzen of hun vennoten niet in aanmerking voor een mandaat. Bij schending van deze voorwaarden had het stadsbestuur het recht zelf een vervanger aan te duiden, die bovendien hetzelfde statuut moest hebben als de persoon die werd afgezet: “*ware hi ambochtere, onder de ambochters, ware hi ooc poortere, onder de poorters, in sine stede*”. Hetzelfde gold trouwens ook in geval van overlijden van een magistraat.¹⁹

In vergelijking met de vorige procedure was deze nieuwe regeling op twee niveaus uitzonderlijk: niet alleen verviel de juridische uitsluiting van handarbeiders zoals die sinds 1241 van kracht was, ook de drastische inperking van het benoemingsrecht van de graaf ten voordele van de stedelijke autonomie was een radicale breuk met het verleden. De geldigheid van het kiessysteem stond echter meteen ter discussie onder historici, niet alleen omwille van haar sterk emancipatorisch karakter, maar vooral omwille van het feit dat het cruciale artikel met de verkiezingsprocedure enkel voorkomt in een aantal latere kopieën van het Groot Privilege van 4 november 1304. Dit zijn de zogenaamde officieuze tekst-

18 D. BERTEN, ‘Un ancien manuscrit flamand de la bibliothèque de Vienne’, in: *Bulletin de la Commission Royale des Anciennes Lois et Ordonnances de Belgique*, 9 (1913), p. 444.

19 Frappant is het feit dat dezelfde benoemingsvoorwaarden voor de magistraten werden opgenomen in de keuren van de vollers en scheerders (1303), zij het met enige afwijkingen: klerken, clerici, wisselaars, tolhouders, wijnhandelaars en zij die “*sheren cledren draghene*” (i.e. gerechtsdienaars van de graaf) werden volgens deze keuren eveneens uitgesloten van een mandaat in het stadsbestuur. Voorts werd bepaald dat wie zich bezondigde aan omkoperij ontzet werd uit zijn ambt en nooit meer een openbaar ambt mocht bekleden. De burgemeesters, schepenen en raadsleden werd verboden zich in te laten met de ontvangst van stedelijke middelen. Hiertoe moest het stadsbestuur vier of minder thesauriers aanstellen, naargelang het nuttig leek (G. ESPINAS & H. PIRENNE, *Recueil de documents relatifs à l'histoire de l'industrie drapière en Flandre*, 1. *Des origines à l'époque bourguignonne*, 1. *Aire-sur-la-Lys - Courtrai*, Brussel, 1906, p. 540-541 en 552).

getuigen van het privilege. Misschien gaan deze optekeningen terug op een verloren gegane stedelijke ontwerptekst. Deze zou dan na de Guldensporenslag door de Bruggelingen zijn voorgesteld ter goedkeuring aan de grafelijke raad. Echter, in het officiële charter, uitgevaardigd door Filips van Chieti, zoon van graaf Gwijde van Dampierre, is er van het kiesreglement geen sprake, wat zou betekenen dat het artikel in kwestie doelbewust werd geschrapt door de grafelijke raad. De officieuze en officiële optekeningen verschillen ook nog eens inzake de erkenning van een aantal landsheerlijke rechten, systematiek en de volgorde van de artikelen, zodanig dat men is gaan betwijfelen of het kiessysteem wel werkelijk werd ingevoerd en of de graaf uiteindelijk niet voor een ander scenario heeft geopteerd.²⁰

Die kans is vrij reëel. Onderzoek heeft namelijk uitgewezen dat er wellicht op dezelfde dag als de uitvaardiging van het Groot Privilege een afzonderlijk kiesreglement werd uitgevaardigd in de zogenaamde *petit brief*.²¹ Helaas is dit privilege verloren gegaan en kunnen we niets zeggen over de inhoud van het reglement. Het valt bijgevolg niet te achterhalen in hoeverre dit afweek van de procedure die beschreven stond in de officieuze afschriften van de stadskeure. Niettemin wordt vandaag algemeen aangenomen dat er wel degelijk een systeem van zetelverdeling tussen poorters en ambachtlieden werd ingevoerd²², maar dat de specifieke invulling afhankelijk was van de politieke conjunctuur.²³ Zelfs in het

20 Voor een overzicht van de discussie en verdere bemerkingen, zie VAN DEN AUWEELE, *Schepenbank en schepenen*, p. 159-162; IDEM, 'Een fragmentaire tekstgetuige van het Brugse "groot privilege" (1304)', in: *Het Brugs Ommeland*, 16 (1976), p. 135-142; IDEM, 'Varia juridica ex manuscriptis: Bronnen van het oude Brugse recht', in: *Standen en Landen: nieuwsbrief*, 2 (1992), p. 6-12; H. RYCKEBOER, *Het Brugse "Groot Privilegie" van 1304*, onuitgegeven licentiaatsverhandeling, KU Leuven, 1987-1988, p. 115-134 en J. VAN LEEUWEN, *De Vlaamse wetsvernieuwing: een onderzoek naar de jaarlijkse keuzen en aanstelling van het stadsbestuur in Gent, Brugge en Leper in de middeleeuwen*, Brussel, 2004, p. 128-131.

21 Deze datering werd door Hilde Ryckeboer in twijfel getrokken (IDEM, *Het Brugse Groot Privilegie*, p. 128-129). Voor mijn bedenkingen hieromtrent, zie de kritische paralleluitgave van het Groot Privilege die momenteel in voorbereiding is.

22 Voor de argumenten, zie VAN DEN AUWEELE, *Schepenbank en schepenen*, p. 160-161.

23 A. VANDEWALLE, 'De Brugse stadsmagistraat en de deelname van de ambachten aan het bestuur, 14de-15de eeuw. Symposium georganiseerd te Brugge op 18 mei 1998', in: W. PREVENIER (red.), *De Vlaamse instellingen tijdens het Ancien Régime*:

‘volksgezinde’ regime tijdens de Artevelde-periode, zo blijkt uit de recente studie van Mathijs Lenoir, was er eerder sprake van een gelijke zetelverdeling in de schepenbank dan van een strikte 4-9 verhouding.²⁴ Bovendien werd aangetoond dat het systeem van de ‘Negen Leden’, waarbij elk ‘Lid’ een vast aantal plaatsen in het stadsbestuur zou zijn toegekend, ten onrechte retroactief werd geprojecteerd op de kiesprocedure van 1304.²⁵ Maar hiermee zijn natuurlijk nog niet alle vragen opgelost. Zo weet men nog steeds niet goed of de verdeling ook vóór 1304 in de praktijk werd toegepast, welk scenario er door de graaf uiteindelijk werd ingewilligd en hoe de verschillende sociale groepen er jaarlijks in slaagden om de beschikbare zetels onderling te verdelen. Ook de impact van het einde van de Frans-Vlaamse oorlog en de terugkeer van de Leliaarts, de oude Fransgezinde bestuursklasse, op de Brugse instituties werd nog onvoldoende belicht.

ENKELE METHODOLOGISCHE BESCHOUWINGEN

Deze studie is prosopografisch van opzet. Dit wil zeggen dat ze probeert de gevolgen van de bestuurlijke omwentelingen zo sterk mogelijk van binnenuit te benaderen door de (gekende) magistraten (schepenen, raadsleden en thesauriers) sociaal en professioneel te identificeren. Vervolgens worden dan veranderingen in de samenstelling van het stadsbestuur bestudeerd in functie van de politieke omstandigheden.²⁶ Deze methode veronderstelt dat er heldere cri-

recent onderzoek in nieuw perspectief, Brussel, 1999 (Miscellanea Archivistica. Studia 111), p. 29-30.

24 J. DUMOLYN & M. LENOIR, ‘De sociaal-politieke verhoudingen binnen het Brugse stadsbestuur in het midden van de 14de eeuw (1329-1361)’, in: *Handelingen van het Genootschap voor Geschiedenis te Brugge*, 151 (2014), p. 355-360.

25 VANDEWALLE, ‘De Brugse stadsmagistraat’, p. 27-40. Het Ledensysteem was een organisatorisch principe, vastgelegd in de tweede helft van de vijftiende eeuw, dat de stadsbevolking verdeelde volgens economische sectoren. Het eerste Lid groepeerde de poorters, het tweede de vier grote ambachten (wevers, vollers, scheerders en ververs), het derde de vleeshouwers en visverkopers, het vierde de 17 kleine neringen etc.

26 Vertrekpunt voor deze prosopografische studie was de magistratenslijst opgesteld door VAN DEN AUWEELE, *Schepenbank en schepenen*, bijlage 1, p. 59-129, en door mezelf aangevuld en gewijzigd waar nodig (zie de kolom ‘Opmerkingen’ in de bijlage). De Excel-spreadsheets die hiertoe werden opgesteld zullen in het kader van mijn doctoraatsstudie herwerkt worden in een meer toegankelijke en uitgebreidere databank, naar analogie met het Brusselse databankproject. Zie B. VAN NIEUWENHUYZE, ‘Wie is wie in laatmiddeleeuws Brussel. De ontsluiting van een

teria zijn die toelaten om de magistraten in kwestie toe te wijzen aan welbepaalde categorieën. Dit is steeds een netelige onderneming. Vele magistraten waren in verschillende beroepssectoren actief of klommen als succesvol *ambochter* op tot de *poorterie*-stand. Het is dus niet altijd uit te maken of de bronnen over één en dezelfde persoon spreken, dan wel over verschillende gelijknamige tijdgenoten. De meeste bronnen maken bovendien inzake beroep geen onderscheid op basis van de eigenlijke positie die de magistraat in het productieproces innam (gezel, meester, loonarbeider, drapier etc.), maar verwijzen enkel naar de corporatieve affiliatie (*wever, vulre, hudevetter, . . .*) of de sociale stand (poorter of *ambochter*). Ten slotte dient men er ook rekening mee te houden dat sommige telgen uit een poortersgeslacht zich in een ambacht inschreven met het oog op aantrekkelijke bestuursfuncties in het ambacht of een politieke carrière. Politieke vertegenwoordigers van de ambachten in het stadsbestuur zouden dan vaak ‘poorters in vermomming’ zijn en, bijgevolg, de zetelverdeling tussen poorters en *ambochters* niet meer dan theorie.²⁷ Wij vonden daarentegen slechts één duidelijk voorbeeld van deze praktijk, wat erop wijst deze kanttekening wellicht nog niet opging voor de vroege veertiende eeuw.²⁸

Dat neemt niet weg dat er een aanzienlijke grijze zone bestond tussen de *poorterie* en de ambachtselites. Nemen we het voorbeeld van Ghiselbrecht van Zomergem. Deze prominente Brugse politicus stond in de gijzelaarslijst van Doornik uit 1301 geregistreerd als lid van het ambacht van handschoenwerkers, beurzenmakers en zadelmakers.²⁹ In 1311-12 was hij echter, tussen twee politieke manda-

databank met 32.000 laatmiddeleeuwse Brusselaars’, in: *Vlaamse Stam*, 50 (2014), p. 530-550. Deze zal ter beschikking worden gesteld van het Genootschap voor Geschiedenis.

27 VAN DEN AUWEELE, *Schepenbank en schepenen*, p. 396.

28 Wouter Scinkel f. ser Jans, magistraat in de jaren 1320, stond in 1316 op de lijst van poorters uit sCarmersambacht die bijdroegen aan de gedwongen lening voor de uitrusting van de scheepsvloot (C. WYFFELS & A. VANDEWALLE, *De rekeningen van de stad Brugge (1280-1319). Tweede deel (1302-1319), tweede stuk (1306-1319)*, Brussel, 1997, p. 1702). In 1323 echter was hij hoofdman in het ambacht van make-laaars-hosteliers (J. DE SAINT GENOIS, *Inventaire analytique des chartes des comtes de Flandre*, Gent, 1834, p. 408).

29 L. VERRIEST, ‘Le Registre de la “Loi” de Tournai, de 1302 et Listes des otages de Bruges (1301) et de Courtrai’, in: *Bulletin de la Commission royale d’histoire*, 80 (1911), p. 496.

ten door, deken van de deelmannen van het Sint-Donaasambacht, een functie die exclusief was voorbehouden voor leden van de *poorterie*.³⁰ Dit betekent in principe dat Ghiselbrecht zijn lidmaatschap van het ambacht had opgegeven en poorter was geworden. Bijgevolg dienen we Ghiselbrecht vanaf 1311 te kwalificeren als vertegenwoordiger van de *poorterie* en niet van zijn oorspronkelijke ambacht. Toch hebben we redenen om dit niet te doen. Een afdruk van zijn zegel in 1328 draagt namelijk nog steeds de afbeelding van een handschoen.³¹ In zijn officiële communicatie bleef hij zichzelf dus identificeren als producent en ambachtslid, ook al had hij in het verleden reeds een poorterlijke status verworven. Dit kan erop wijzen dat het poortersbegrip (in enge zin) op dat moment nog niet gedefinieerd was in functie van het lidmaatschap van een ambacht.³² De scherpe dichotomie tussen het statuut van poorter en dat van *ambochter*, zoals dit naar voren komt in het kiesreglement van 1304, is in dit opzicht eerder een ideologische dan een sociologische realiteit. De vraag in welke hoedanigheid deze personen dan in het stadsbestuur zetelden laat zich bijgevolg moeilijk beantwoorden. Dergelijke problemen zorgen er voor dat elke classificatie afhangt van een zekere kunstmatige arbitrage van de kant van de historicus. Zo rekende Mathijs Lenoir in zijn studie de makelaars en hosteliers die zich in die grijze zone bevonden telkens tot de *poorterie*.³³ Dit leidt tot een systematische overschatting van de vertegenwoordiging van het aantal poorters en levert bovendien problemen op willen we beurtrossystemen tussen ambachten onderling bestuderen. Om het probleem van de theoretische tegenover de reële zetelver-

30 WYFFELS & VANDEWALLE, *De rekeningen*, II, 2, p. 1342.

31 L. GILLIODTS-VAN SEVEREN, *Inventaire des archives de la ville de Bruges. Section première, Inventaire des chartes, Tome premier*, Brugge, 1871, p. 390.

32 Getuige hiervan zijn bijv. de vele personen die bijdroegen aan de *porters pointinghen* van 1303, 1304 en later, maar aangeduid staan als makelaar, bakker etc. Voor een aantal voorbeelden, zie J. F. VERBRUGGEN, *The Battle of the Golden Spurs. Courtrai, 11 July 1302*, Woodbridge, 2002, p. 158, n. 46. De vage grens tussen het statuut van poorter en dat van ambachtslid komt ook naar voren in de lijst van Bruggelingen die zich borg stelden voor de vrede in 1281. Verschillende personen worden meerdere keren vermeld op de lijst, een eerste maal als *burgensis* en een tweede keer als voller, smid, cordouanier, wever, ... Zie WYFFELS, 'Nieuwe gegevens', p. 112-127. Welke criteria op dat moment dan wel gehanteerd werden om deel te kunnen uitmaken van de *poorterie*, is vooraansnog niet duidelijk. Wellicht gold er enkel een vermogensvereiste van 300 pond paris. Zie J. DE SMET, 'Rond een Brugs poortersgeslacht van de XIIIe eeuw', in: *Biekorf*, 51 (1950), p. 10-11.

33 DUMOLYN & LENOIR, 'Sociaal-politieke verhoudingen', p. 331-332.

deling enigszins te omzeilen zal ik in deze bijdrage spreken over magistraten met een ‘dubbele’ status.

DE SCHEPENBANK OP DE SCHOP? DE MEENTUCHT ALS HOOGSTE
POLITIEKE AUTORITEIT (1302-1305)

DE LANGE DISCONTINUÏTEIT IN BESTUUR

In tegenstelling tot wat vrij recent nog door de Amerikaanse historicus Thomas Boogaart werd beweerd³⁴, gingen de bestaande institutionele structuren in 1302 wel degelijk door een diepe en fundamentele crisis. Meer nog, het voortbestaan van de Brugse schepenenbank kwam zelfs op de helling te staan. Een eerste reeks aanwijzingen hiervoor heeft betrekking op de chronologie van de vernieuwing van het stadsbestuur. Normaal gezien werd de Brugse schepenenbank jaarlijks op 2 februari, Maria-Lichtmis, vernieuwd door de graaf of zijn vertegenwoordiger. De schepenen moesten vervolgens binnen de acht dagen een nieuw raadscollege aanstellen, zo niet werd de bevoegdheid overgenomen door de graaf. De benoeming van beide burgemeesters en twee thesauriers volgde later, op 9 oktober. Er zijn geen redenen om aan te nemen dat er veel aan deze procedure werd gewijzigd toen Brugge vanaf 1297 onder Franse voogdij kwam te staan, tenzij dan dat de benoemingen nu gebeurden in naam van koning Filips de Schone.³⁵ Van een normale rechtsgang kon er echter begin 1302 geen sprake zijn. De situatie in Brugge was toen op z'n minst fragiel en explosief te noemen. In februari, de maand waarin het stadsbestuur vernieuwd zou worden door de Franse landvoogd Jacques de Châtillon, keerden de wever Pieter de Coninck en zijn aanhangers terug naar de stad. Enkele maanden voordien, in de zomer van 1301, waren ze nog verbannen voor de ondermijning van het koninklijk gezag. Of er begin februari daadwerkelijk een vernieuwing van de ‘wet’

34 “For the most part their [the Claws] ‘reforms’ were not revolutionary, either in form or intent, but pragmatic measures that left the existing institutional edifice of government intact.” (T. BOOGAART, *An Ethnogeography of Late Medieval Bruges. Evolution of the Corporate Milieu, 1280-1349*, Lewiston, 2004, p. 265-266).

35 In 1298 werd de keuze van de burgemeesters en thesauriers beschreven en vastgelegd in een statuut. Het gaat hier niet om nieuwe procedures, maar enkel om de formalisering van interne administratieve gebruiken (VAN DEN AUWEELE, *Schepenenbank en schepenen*, p. 158).

(het stadsbestuur) plaatsvond, weten we niet. Het is daarentegen wel duidelijk dat de Brugse magistraten niet bij machte waren om de teruggekeerde rebellen te berechten. Toen in maart het bericht de stad bereikte dat het beroep dat de stad had aangetekend bij het Parlement van Parijs tegen de straf voor de troebelen het jaar voordien was afgewezen, braken rellen uit. De Fransgezinde schepenen en patriciërs vluchtten de stad uit, “vrezend voor hun hoofd”.³⁶ De rebellen, een coalitie van handwerklieden en poorters, maakten zich een eerste keer meester van de stad.

Van de aanstelling van een nieuwe, opstandige schepenbank was er op dat ogenblik nog geen sprake.³⁷ Pas na de Goede Vrijdagopstand (de ‘Brugse Metten’) van 18 mei werden er volgens de Gentse auteur van de *Annales Gandenses* “*scabini et rectores de communitate* [schepenen en hoofdmannen (?) uit het gemeen]” aangesteld die het beheer van de stad op zich namen.³⁸ Het valt echter ten zeerste te betwijfelen of er meteen na de opstand al een nieuwe schepenbank functioneerde. Hoewel de stadsrekeningen aanvaatten kort voor 30 mei 1302, was er begin juli nog steeds geen nieuw schepencollege aangesteld. Twee oorkonden, gedateerd op 1 en 8 juli, gingen namelijk niet uit van de schepenen, maar van de “raed ende al die ghemeentucht van der stede”.³⁹ Waarschijnlijk werd er pas een schepenbank aangesteld na de Guldensporenslag, meer bepaald op 23 juli, de dag waarop Jan van Namen, zoon van graaf Gwijde, triomfantelijk in de stad werd onthaald.⁴⁰ Het zou echter

36 J. F. VERBRUGGEN & R. FALTER, *1302: opstand in Vlaanderen*, Tielt, 2001, p. 132; H. JOHNSTONE, *Annals of Ghent. Translation from the Latin with introduction and notes*, Londen, 1951, p. 17.

37 Over het bestuur van de stad in de weken na de rebellie van maart is er bitter weinig bekend. Op 17 april 1302 werd in elk geval een stichtingsakte van een jaarlijkse rente door Jan van den Beurze, broeder van de abdijs Ter Doest ten voordele van diezelfde abdijs, bezet op het Brugse Belfort, verleden voor Jan Lauwaerd, “*juges en le ville de Bruges*”. Deze Jan Lauwaerd nam, zo kunnen we afleiden uit de akte, in de hoedanigheid van koninklijk baljuw de dagelijkse taken over van het gevluchte stadsbestuur. De oorkonde werd uitgegeven in F. VAN DE PUTTE, *Cronica et cartularium monasterii de Dunis*, Brugge, 1864, p. 678.

38 JOHNSTONE, *Annals of Ghent*, p. 25.

39 BRUGGE, *Stadsarchief*, Oud Archief, Politieke oorkonden, serie 1, 163 en 165.

40 De ontvangst gebeurde namelijk niet door de schepenen, maar door “*den raed ende den hoeftman met groten gheselscepe*” (C. WYFFELS & A. VANDEWALLE, *De rekeningen van de stad Brugge (1280-1319). Tweede deel (1302-1319). Eerste stuk (1302-1306)*, Brussel, 1995, p. 116).

nog duren tot 12 augustus vooraleer we de nieuwe schepenen voor het eerst in de stadsrekeningen officieel zien optreden.⁴¹ Dit betekent dat er tussen de vlucht van de koningsgezinde magistraten in maart en de uiteindelijke aanstelling van een nieuwe schepenbank in de zomer minstens vijf maanden verstreken waren.

Dat een grote handelsmetropool als Brugge het zo lang zonder haar hoogste bestuursorgaan moest stellen, is zonder meer frappant. De lange discontinuïteit in bestuur was trouwens niet alleen beperkt tot Brugge. Ook in Gent duurde het een aantal maanden vooraleer er nieuwe schepenen werden benoemd.⁴² Waarom werd er in beide steden zo lang getalmd? Het is trouwens opmerkelijk dat er al begin juni sprake was van een vernieuwd raadscollege, twee maanden voordat er een schepenbank werd aangesteld.⁴³ Met ruwaard Willem van Gulik, kleinzoon en plaatsvervanger van graaf Gwijde, en diens stiefoom, Gwijde van Namen, waren er na de Goede Vrijdagopstand nochtans twee leden van de Dampierre-dynastie in de stad aanwezig die voldoende adelsbrieven konden voorleggen om in afwezigheid van de gevangengenomen graaf niet alleen raadsleden, maar ook schepenen te benoemen. Vreesden de Vlaamse aanvoerders dat de installatie van nieuwe schepenbanken in de steden hun militair leiderschap zou ondermijnen? Maar waarom stemden ze dan wel in met de vernieuwing van de raad?

Een meer plausible verklaring is dat de aarzeling ten aanzien van de wetsvernieuwing eerder een gevolg was van een diepe legitimiteitscrisis van de schepenbank als hoogste politieke en juridische instelling in de stad. De Bruggelingen waren allicht niet vergeten hoe ze zich twee decennia eerder hadden laten rollen door de patricische leiders van de Moerlemaai-opstand. Eens aan de macht hadden deze zich maar weinig bekommerd om de verzuchtingen van de bevolking. Hun zwakke optreden had bo-

41 *Ibidem*, p. 117.

42 Het (financieel) bestuur van de stad werd er enkele maanden waargenomen door twee *gouverneres*. Zie H. VAN WERVEKE, *De Gentsche Stadsfinanciën in de Middeleeuwen*, Brussel, 1934, p. 312.

43 Het eerste geattesteerde optreden van nieuwe raadsleden dagtekent van 8 juni (WYFFELS & VANDEWALLE, *De rekeningen*, II, 1, p. 115).

vendien de ruimte gecreëerd voor de graaf om zware herstelbetalingen te eisen en een autocratische en centralistische keure op te leggen, zodanig dat de volksklasse er meer dan bekaaid van af was gekomen.⁴⁴ Het is niet onwaarschijnlijk dat deze zich nu tegen de aanstelling van een nieuwe schepenbank verzette zonder harde garanties voor verregaande hervormingen. Hiermee is er natuurlijk nog geen antwoord gekomen op de vraag waarom er wel snel werk werd gemaakt van de aanstelling van een nieuw raadscollege. Nochtans was ook deze instelling, die in de praktijk was uitgegroeid van stedelijke adviesraad tot 'wachtbank' en instrument voor beroeps politici om de verplichte wepeliganc te omzeilen, in diskrediet geraakt.⁴⁵ De oplossing ligt wellicht in het feit dat de raad in tegenstelling tot de schepenbank oorspronkelijk geen grafelijke, maar een stedelijke instelling was.⁴⁶ Nu de autoritaire en centralistische keure van 1281 was afgeschaft, beriepen de inwoners van Brugge zich ongetwijfeld op het oude gebruik om zelf een college van raadsheren aan te stellen zonder tussenkomst van de schepenbank of de graaf. Bovendien had de stadsraad in 1241 het recht gekregen om, in overleg met de graaf, de jaarlijkse vernieuwing van de schepenbank op te schorten indien zij dat nodig achtte.⁴⁷ Het is niet ondenkbaar dat de raad dit privilege aanwendden om in afwachting van een meer permanente regeling de benoeming van nieuwe schepenen uit te stellen.

DE DECENTRALISERING VAN DE MACHT

Wat er ook van zij, het is nog maar de vraag of de eind juli-begin augustus aangestelde schepenen ook over enige reële politieke

44 Zie WYFFELS, 'Nieuwe gegevens', p. 66 en p. 83 e.v. De Bruggelingen hadden bij aanvang van de opstand gevraagd aan de graaf om een aantal (ex-)magistraten geen politieke functies meer toe te kennen "om die mesdaet dat sie ghedaen hebben jeghen die meente". Men eiste ook dat voortaan enkel door een volle schepenbank zou worden gevonnist. Hieruit blijkt dat de interne werking van de schepenbank wel bekritiseerd werd, maar dat het bestaansrecht van de instelling *an sich* niet ter discussie stond (*ibidem*, p. 106-107).

45 VAN DEN AUWEELE, *Schepenbank en schepenen*, p. 372.

46 DUMOLYN & LENOIR, 'De sociaal-politieke verhoudingen', p. 326.

47 GILLIODTS-VAN SEVEREN, *Coutume de la ville de Bruges*, p. 197. Met de keure van 1281 had Gwijde van Dampierre het benoemingsrecht van de raad op indirecte wijze naar zich toegetrokken. Op 15 mei 1297 trok hij zijn keure terug in en herstelde hij de stad in haar oude wetten, vrijheden en gebruiken, nadat de Franse koning Filips dit enkele maanden eerder had gedaan (*ibidem*, p. 270-275).

beslissingsmacht beschikten. Niet alleen was er de figuur van Pieter de Coninck die - ook al had hij geen officieel mandaat - na het welslagen van de opstand actief betrokken bleef in de Brugse politiek.⁴⁸ Ook de andereleiders van de ambachten lieten zich niet onbetuigd. Zo brak aan het einde van het jaar een twist uit tussen de populaire Willem van Gulik en Wouter van Vinck, kastelein van Beveren. Blijkbaar werd Willem zijn alliantie met de hertog van Brabant verweten en verdacht men hem ervan het kasteel van Rupelmonde aan de Fransen over te willen geven.⁴⁹ Op 8 december 1302⁵⁰ rechtvaardigde Willem van Gulik zich voor zijn handelingen tegenover “*les doyens, les vinder et les hooftmans de le vile de Bruges*” en beklaagde hij zich over de kwaadsprekerij door de schepenen, baljuws en andere mensen “*qui sont entour mon signeur de Namur*” (i.e. Jan van Namen, zoon van graaf Gwijde van Dampierre). Wouter van Vinck daarentegen meende zijn handelswijze te moeten toelichten aan de burgemeesters en schepenen van de stad. Hij gaf in zijn brief bovendien het advies aan de magistraten Martin van der Rughe, Niclais Bonin, Willem van Osteys en Jan Heme om Willem van Gulik en een tweetal medestanders in de gaten te houden, want zij waren “*contrarie der stede van Brugghe*”.⁵¹ De twist maakt pijnlijk duidelijk dat er niet alleen een hevige rivaliteit bestond binnen de grafelijke familie, maar dat beide partijen ook andere ideeën hadden aan wie ze verantwoording verschuldigd waren, *ergo* wie de legitieme machthebbers waren in de stad.⁵²

48 Eerst bij diplomatieke zendingen en later, in 1309 en 1321, bij opstanden tegen het stadsbestuur (J.F. Verbruggen, *Vlaanderen na de Guldensporenslag*, p. 18; B. SCHOTTE, ‘Beroering in Brugge en de moorden op Michiel van Lo en Pieter uten Sacke’, in: *Handelingen van het Genootschap voor Geschiedenis te Brugge*, 144 (2007), p. 10 en J. SABBE, ‘De opstand van Brugge tegen graaf Robrecht van Bethune en zijn zoon Robrecht van Kassel in 1321-1322. Het laatste politieke optreden van de volksleiders Pieter de Coninck en Jan Breidel’, in: *Handelingen van het Genootschap voor Geschiedenis te Brugge*, 107 (1970), p. 233.

49 FUNCK-BRENTANO, *Philippe le Bel en Flandre*, p. 442-444; MERTENS, ‘De verdeling’, p. 455.

50 Het gaat hier wel degelijk om 1302 en niet om 1303, zoals Funck-Brentano verkeerdelijk aannam. Zie WYFFELS & VANDEWALLE, *De rekeningen*, II, 1, p. 120: “*Item doe [17 december 1302] I bode ghesent tot minen here Willemme van Ghuleke van den hooftmans ende van deken ende vindere van Brucghe 4 lb.*”

51 FUNCK-BRENTANO, *Philippe le Bel*, p. 444; J.F. VERBRUGGEN, ‘Willem van Gulik. Strijder voor de Vlaamse vrijheid’, in: *Spiegel Historiaal*, 5 (1970), p. 223-5.

52 Dat de Bruggelingen in de jaren na de opstand niet hoog opliepen met de schepenen

Veel meer dan “*de grote invloed van de ambachten*”⁵³ te bewijzen, getuigen de twist en het treuzelen bij de aanstelling van een nieuwe schepensbank van een fundamentele ideologisch conflict over legitimiteit en de locus van politieke autoriteit. Waar voorheen de beslissingsmacht van de magistraten volgde uit de waardigheid van hun ambt en sociale stand, maakten de Bruggelingen nu duidelijk dat het stadsbestuur zijn legitimiteit slechts kon verkrijgen bij gratie van de gemeenschap (de *communitas* of *meentucht*), opgevat als een soort politieke corporatie, bij wie de werkelijke autoriteit beruhte. De opeenvolgende wijzigingen van het stadszegel - symbool van de stedelijke identiteit en ‘verbeelding’ van de heersende principes van de beleidsmakers⁵⁴ - illustreren wellicht het best deze ideologische tegenstelling. In de loop van 1302 werd namelijk het oude stadszegel vervangen door een nieuw zegel met als opschrift + SIGILLVM CVMMVITATIS VILLE BRVGENSIS. Het zegel demonstreerde nu niet zozeer de rechtsmacht die uitging van de stadsschepenen en indirect ook van de graaf⁵⁵, maar wel de juridische macht en het symbolisch gezag van de commune. Belangrijke beslissingen werden met andere woorden gezegeld en goedgekeurd in naam van de hele bevolking en niet enkel door de schepenen. De voorstelling van de grafelijke residentie werd nu ingeruild voor dat van het gefaaste wapenschild met de klimmende leeuw, een motief dat reeds in het klein in het oude stadszegel verwerkt was, maar na 1302 het hoofdembleem werd van alle zegels en tegenzegels.

bank blijkt onder meer uit de gevangenneming van de schepenen door de Brugse kruisboogschutters op 12 mei 1304 naar aanleiding van het niet uitbetalen van de verschuldigde soldij (VERBRUGGEN, *Vlaanderen na de Guldenstovensporenslag*, p. 23).

53 MERTENS, ‘De verdeling’, p. 455.

54 J. HAEMERS, ‘Zegels, eden, taal en liturgie. Ideologie, propaganda en het symbolische gebruik van de publieke ruimte in Gent (1483)’, in: *Handelingen der Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent*, 61 (2007), p. 183-212.

55 Hoewel er wat twijfels waren over de identificatie van het gotische gebouw op het oude stadszegel, is het vrij zeker dat deze de grafelijke residentie (de Love) verbeeldt. Zie N. WOEDSTAD, *Stadszegels en image-building in het middeleeuwse graafschap Vlaanderen*, onuitgegeven licentiaatsthesis, Universiteit Gent, 1993, p. 45-48. De iconografische verwijzing naar de graaf versterkt de idee dat de Brugse schepensbank - als van oorsprong een grafelijke rechtbank en dus geen representatieve bestuursinstelling - haar legitimiteit rechtstreeks van de graaf verleende en bijgevolg geen verantwoording verschuldigd was aan de bevolking.

In 1305 zou dit nieuwe zegel op verzoek van de “*eschievins, bourgeois et communitet*” om verschillende niet nader gespecificeerde redenen op zijn beurt vernietigd en vervangen worden door een stadszegel in twee uitvoeringen, het ene *ad causas*, het andere *ad contractus*.⁵⁶ Hoewel de iconografie amper wijzigde, ging de rechtsgeldigheid van de charters nu niet meer uit van de *communitas*, maar wel van - en dit is veelzeggend - de SCABINORVM (et) BVRGENSIVM: VILLE BRVGENSIS. De gewijzigde tekst suggereert dat het pleit over de locus van politieke autoriteit werd beslecht in het voordeel van de schepenbank en poorters (in enge zin?) van de stad. De wijziging van het zegel valt niet toevallig samen met het einde van de Frans-Vlaamse oorlog: nu de uitzonderlijke omstandigheden achter de rug waren, kon de schepenbank haar voormalige machtspositie als hoogste juridische en politieke instelling in de stad terug opeisen.

Het herstel van de ‘soevereine’ beslissingsmacht van de schepenbank mag ons evenwel niet afleiden van het feit dat de tijdelijke verwezenlijking van een alternatieve conceptie van politiek gezag had aangetoond dat de suprematie van deze instelling en haar beleidsmakers niet permanent en onaantastbaar was. Behalve dat de *meentucht* - conform artikel 17/65 van het Groot Privilege - blijkbaar verder bleef functioneren als een soort adviesraad inzake grote uitgaven en schuldbeheer⁵⁷, had het stadsbestuur ook een belangrijk deel van haar functies inzake financieel beheer en gerechtelijke bevoegdheden moeten afstaan aan een nieuwe instelling, het college van honderdmannen. Dit college was (proportioneel?)⁵⁸ samenge-

56 BRUGGE, *Stadsarchief*, Oud Archief, Politieke oorkonden, serie 1, 208 (uitgegeven in E. VEYS, ‘Notice sur les anciens sceaux et armoiries de la ville de Bruges’, in: *Annales de la Société d’Emulation pour l’Histoire et les Antiquités de la Flandre Occidentale*, 1 (1839), p. 75). Ik dank hierbij Lieve Demey voor het ter beschikking stellen van haar informatiefiche over de Brugse stadszegels.

57 WYFFELS & VANDEWALLE, *De rekeningen*, II, 1, p. 1068, 1129, 1132. Het Groot Privilege stelde dat “*scepenen ende raet [macht] hebben omme den noot van der stede, van sculden iof van andren fraiten, by rade van den goeden lieden vander meentucht te ordinerne pointinghe iof andere maniere van colloiten, ten minsten grieven ende ten meesten profite van der stede, omme te gheldene hare sculden ende hare fraiten*” (GILLIODTS-VAN SEVEREN, *Coutume de la ville de Bruges*, p. 316).

58 Dat er ook hier een verdeelsleutel werd uitgewerkt blijkt uit de keuren van de vellers en scheerders (1303): “*Vord, dat dit vors. ambocht sal kieszen zine grote van den 100 mannen [...]*.” (ESPINAS & PIRENNE, *Receuil de documents*, p. 540 en 551).

steld uit verkozen afgevaardigden van zowel de ambachten als de *poorterie* en was in eerste instantie bevoegd voor het controleren van de stadsrekeningen op fouten en billijkheid.⁵⁹ Op 25 april 1303 stelden Jan en Gwijde van Namen hen ook aan als *paisieres* (bemiddelaars, vredestitchers) in kleine conflicten en geschillen tussen inwoners van de stad.⁶⁰ Aanvankelijk waren de honderd mannen ook betrokken bij de vredesonderhandelingen met Frankrijk en traden ze op als bemiddelaars bij conflicten elders in het graafschap.⁶¹ Onrechtstreeks nam de instelling dus ook een politieke rol op zich.

Men kan zich afvragen of dergelijke fasen van decentralisering van de macht niet slechts tijdelijk en instabiel waren, onvoldoende om een duurzame ideologische en institutionele verandering te bewerkstelligen. Als we er echter mee rekening houden dat een instelling als de honderd mannen tot diep in de veertiende eeuw nog verschillende malen zou opduiken in Brugge⁶² en er elders, met name in Gent en Dowaaï en later ook in Brussel en Leuven, gelijkaardige instituties werden opgericht⁶³, dan dienen we te overwegen dat de tendens tot decentralisering niet zo onbelangrijk was als in het verleden wel eens werd gesuggereerd.⁶⁴

59 WYFFELS & VANDEWALLE, *De rekeningen*, II, 1, p. 128. Over dit college, zie ook VERBRUGGEN, *Vlaanderen na de Guldensporenslag*, p. 16, 18-19, 24 en J. DUMOLYN e.a., 'Political Power and Social Groups, c. 1300-c. 1500', in: J. DUMOLYN & A. BROWN (red.), *Bruges, A Medieval Metropolis*, Cambridge, 2017, ter perse.

60 GILLIODTS-VAN SEVEREN, *Coutume de la ville de Bruges*, p. 281-283.

61 WYFFELS & VANDEWALLE, *De rekeningen*, II, 1, p. 183, 352, 354, 355, 360, 737-738, etc.

62 VAN DEN AUWEELE, *Schepenbank en schepenen*, p. 354, n. 302 en DUMOLYN, e.a., 'Political Power and Social Groups, c. 1300-c. 1500', ter perse.

63 In 1302 werd er een gelijkaardige instelling opgericht in Gent, de zogenaamde vijftigmannen (V. FRIS, *Histoire de Gand depuis les origines jusqu'en 1913. Livre III*, Gent, 1930, p. 48-49). Enkele jaren voordien, in 1297, waren bij de organisatie van een nieuwe 'constitutie' voor Douai verschillende raden (de zogenaamde XXXII, LX en C hommes) in het leven geroepen. Deze raden, samengesteld uit leden van het gemeen, hadden uitgebreide bevoegdheden inzake het fiscaal en financieel beleid van de stad. De XXXII voerden ook het hoogste woord bij de vernieuwing van de schepenbank (G. ESPINAS, *Les finances de la commune de Douai des origines au XVe siècle*, Parijs, 1902, p. 64-69). Een college van tien- en honderd mannen werd in de vijftiende eeuw ook opgericht in Brussel en vervolgens in Leuven. De acties van deze instellingen waren gericht "tegen het politiek exclusivisme der ambachten en tegen de oppermachtige invloed der wisselaars, herbergiers, wijnhandelaars en der ambachtsmeesters in het algemeen" (VAN UYTVEN, 'Plutokratie in de "oude democratieën der Nederlanden"', p. 377-381).

64 De vaststelling bijv. door Raymond van Uytven van het "zeer uitgesproken democratisch karakter" en de politieke invloed van de honderd mannen in Brussel en

Wat de compositie van het stadsbestuur betreft blijven er een aantal misvattingen circuleren in de literatuur. Zo beweerden Leo Delfos en Jan Frans Verbruggen dat Pieter de Coninck samen met de nieuwe burgemeesters Martin van der Rughe en Jan Heme in maart 1302 bij de kerk van Sint-Donaas aanklopten en er een lening van 300 pond bekwamen.⁶⁵ Dit zou betekenen dat er meteen na de vlucht van de Leliaarts al een nieuw stadsbestuur functioneerde, wat niet overeenstemt met de hierboven aangehaalde gegevens over de chronologie van de wetsvernieuwing. Een tweede, belangrijkere misvatting is dat deze schepenbank al meteen was samengesteld uit negen ambachtslieden en vier poorters, naar analogie met het latere officieuze kiesreglement van 1304.⁶⁶ Deze bewering is problematisch omwille van de grote hiaten in onze kennis van de samenstelling van de magistratscolleges in dat jaar.⁶⁷ Hoewel de numerieke dominantie van ambachtslieden onmiskenbaar is, valt een strikte 4-9 verhouding er amper uit af te leiden. Van de achttien 'gekende' schepenen en raadsleden (zie bijlage) kunnen we er zes duidelijk identificeren als ambachtslieden: Niclais Bonin (hostelier), Willem Holepipe (hand-

Leuven werd volledig ondergesneeuwd in zijn redenering dat "de overgrote massa der bevolking overgeleverd [was] aan een kleine groep oppermachtige bestuurders, rechters, werkgevers en leveranciers." (*ibidem*, p. 381 en 409). In zijn analyse van het Gentse stadsbestuur na 1302 betrof Paul Rogghé evenmin de instelling van de vijftigmannen (IDEM, 'Het Gentsche Stadsbestuur van 1302 tot 1345', p. 135).

- 65 L. DELFOS, *Het avontuur van de Liebaards: 1297-1302-1304. Geschiedenis van een Vlaamse opstand. Omme die defense van den lande*, Tiel, 1952, p. 351, n. 183; J.F. VERBRUGGEN, 'Beschouwingen over 1302', in: *Handelingen van het Genootschap voor Geschiedenis te Brugge*, 93 (1956), p. 43 en IDEM, *Vlaanderen na de Guldensporenslag*, p. 148. Deze auteurs baseren zich voor deze datering op een uitgave in de stadsrekening van 1331 die spreekt over het jaar 1301. Zie BRUGGE, *Stadsarchief*, Oud Archief, Stadsrekening 1331, f. 104v. De paasstijl in acht nemende zou dit voorval zich enkel in maart 1302 (huidige tijdsrekening) kunnen hebben afgespeeld. De vraag is echter of de stadsrekening wel een correcte datering voor de feiten aanbrengt.
- 66 VERBRUGGEN, 'Beschouwingen over 1302', p. 43, overgenomen in V. LAMBERT & J. DUMOLYN, 'De cruciale decennia', p. 75 en J. SABBE, *Vlaanderen in opstand, 1323-1328: Nikolaas Zannekin, Zeger Janszonen en Willem de Deken*, Brugge, 1993, p. 14.
- 67 Verbruggen meent aan de lijst van gekende schepenen ook nog Willem vanden Hille, Reinard f. Arnouds, Clais Grotwerc, Clais f. Pieters, Clais Loye, Jan Donker, Jan van Lapscheure, Janne vanden Hoye en Robrechte den Brantere te kunnen toevoegen (IDEM, *Vlaanderen na de Guldensporenslag*, p. 149). Hij baseert zich hiervoor op de introductie van de stadsrekening van 1303-04. De passage is echter voor interpretatie vatbaar. Het is, gelet op hun officiële taken in dienst van de stad, waarschijnlijker dat deze personen geen magistraat waren van het ambtsjaar 1302-03, maar wel van 1303-04.

schoenwerker), Gherard van Medele (verver), Jacop den Oesterlinc (drapier), Willem Poitevine (beenhouwer) en Jan Heme (voller). Ook Wouter de Scuetelare was, gelet op zijn familienaam, misschien lid van het ambacht van makelaars-hosteliers, al is dit onzeker.⁶⁸ Daartegenover staan drie poorters: Joris vander Matte senior, Pieter Stasin en Willem van Osteys. Schepen Gillis den Banst is misschien dezelfde persoon als de Gillis die in 1304 geboekstaafd staat als woekeraar. Zeven magistraten hebben een ‘dubbele’ status: ze staan genoteerd als ambachtslid, maar betaalden bijv. *pointinghen* als poorters, worden in een akte vermeld als *bourgeois* of *burgensis* (in enge zin) of hadden zich laten opnemen in de Vlaamse Hanze van Londen. Het gaat hier om Jacoppe den Cloppere (drapier), Janne den Grote (makelaar/hostelier, wijnhandelaar), Jan van den Muelnekine (wever-drapier), Lauwerse Prumboude (cordouanier, handelaar), Martin vander Rughe (hostelier), Janne uten Zacke (kaarsengieter) en Gillis den Juede (makelaar).

Willen we gefundeerde uitspraken doen over de vraag of de 4-9 verdeling al in voege was vóór 1304, dan kijken we beter naar de volgende ambtsjaren. Hoewel er in de jaren 1303-04, 1304-05 en 1305-06 sprake is van een aantal buitengewone vervangingen en we niet precies weten wie welke magistraat verving, is het zeer waarschijnlijk dat er vanaf 1303 effectief een 4-9 verdeling werd toegepast, tenminste als we de personen met een ‘dubbele’ status beschouwen als ambachtsvertegenwoordigers en niet als leden van de *poorterie*. Dit impliceert dat de 4-9 zetelverdeling, zoals aangehaald in de ‘officieuze’ optekeningen van het Groot Privilege, beantwoordde aan een bestaande praktijk.

In de schepenbank van 1303-04 zetelden naast de poorters Reinard f. Arnouids, Wouter Danwilt, Jan Soybarde en (wellicht) Robrechte den Brantere ook drie wevers (Janne vanden Hoye, Jan Donker en Christiaen Potterie), een visverkoper (Clais Loye), een

68 De Scuetelares waren later in de veertiende en vijftiende eeuw een prominente familie van makelaars en hosteliers (W. PREVENIER, ‘Les perturbations dans les relations commerciales anglo-flamandes entre 1379 et 1409: causes de désaccord et raisons d’une réconciliation’, in: E. PERROY (red.), *Économies et sociétés au Moyen Âge. Mélanges offerts à Edouard Perroy*, Parijs, 1973, p. 482-484).

hostelier (Jan Museconing) en een timmerman (Clais f. Pieters). Twee personen hadden een ‘dubbele’ status: Jan Lapscheure (scheerder-raamhouder) en Willem vanden Hille (wever-drapier/handelaar). Het statuut van Robrechte den Repere (verkoper van wapentuig) is onbekend. De schepenbank van het volgende ambtsjaar telde drie vertegenwoordigers van het weversambacht (Wouter van Hansbeke, Lauwerse den Hoveschen en wellicht ook Jan vanden Hille), een scheerder (Wouter van Dendermonde), een makelaar-hostelier (Helyase van Kortrijk), een beenhouwer (de burgemeester Heinric Thobe) en een huidenvetter (Jacob van Sijsele). Jan Strekaert, de meester-stadstimmerman, had een ‘dubbel’ statuut. Over het beroep en statuut van Gillis Besten hebben we geen gegevens. De poorters in de schepenbank hadden een zeer diverse achtergrond: Lamsin van Lodine was een kruidenier, Jacob Vastræt een houtbreker, Pietre Wijnricke een brouwer en Symoen vande Poele was actief als handelaar in kledij.

De lijst van schepenen, raadsleden en thesauriers laat meteen de impact zien van de revolutie van 1302: waar voorheen de magistraten gerekruteerd werden uit een enge kring van wol- en wijnhandelaars⁶⁹, bestond het stadsbestuur nu uit een gediversifieerd publiek van ambachtlieden, ondernemers en handelaars, dat veel beter beantwoordde aan de socio-professionele structuur van de stad. Van alle magistraten die benoemd werden in 1303 hadden slechts twee personen, met name de burgemeester van de raad Wouter Bonin en de schepen Wouter Danwilt, bestuurservaring opgedaan vóór 1302. De overige magistraten waren nieuwe spelers op het terrein. Ook het fenomeen van de continue afwisseling van posities in de schepenbank en raad leek een halt te zijn toegevoerd: er zijn slechts enkele gevallen bekend waarbij de *wepelganc*, de verplichte rusttijd van een jaar na het vervullen van een magistratuursambt, niet gerespecteerd werd: de diplomaat Willem Osteys was wellicht vier opeenvolgende jaren (1302-1305) lid van het raadscollege. Ook Jan van Zarren fungeerde twee opeenvolgende ambtsjaren als thesaurier (1302-1303). De vraag is natuurlijk

69 VAN DEN AUWEELE, *Schepenbank en schepenen*, p. 378; K. HILDERSON, *Schepenbank en patriciaat te Brugge voor 1302*, onuitgegeven licentiaatsverhandeling, UGent, 1954-55, p. 91-118.

hoe lang het zou duren eer er zich een nieuwe politieke klasse zou beginnen aftekenen en wat er van de bestuurlijke orde zou overblijven, eens de uitzonderlijke omstandigheden van de Frans-Vlaamse oorlog achter de rug waren. Kon het evenwicht tussen de verschillende sociale groepen in de stad standhouden? En hoe ging de graaf om met deze nieuwe realiteit?

DE MACHTSBALANS EEN EERSTE MAAL ONDER DRUK

DE INTENTIES VAN DE DAMPIERRES

Dat de machtsbalans van de revolutiejaren een precaire zaak was, werd meteen duidelijk in het voorjaar van 1306, toen de nieuwe regeling inzake de wetsvernieuwing een eerste maal onder druk kwam te staan. Dit was een indirect gevolg van het vernederende verdrag van Athis-sur-Orge dat het jaar voordien was gesloten. Ondanks de gunstige uitgangspositie hadden de Vlaamse onderhandelaars zich toen laten rollen door het ervaren Franse onderhandelingssteam. Nog vòòr de eigenlijke inhoud van het verdrag bekend was, liet koning Filips de Schone de eed van trouw afnemen bij de steden en de edelen. Zo ook in Brugge, waar op 11 maart 1305 in een groots opgezette ceremonie op de Burg de schepenen en vervolgens het volk beloofden het vredesverdrag te zullen respecteren en vertegenwoordigers aan te stellen om het te ratificeren. De definitieve tekst van de vrede liet echter op zich wachten en de steden werden wantrouwig. Pas op 19 mei gaven Brugge en Leper een volmacht, nadat ze zich eerst bij Filips van Chieti verzekerd hadden dat er in het verdrag geen nieuwigheden zouden staan die botsten met hun gebruiken en gewoonten.⁷⁰

De vrijlating van de nieuwe graaf (Gwijde van Dampierre was inmiddels gestorven) liet echter op zich wachten. Robrecht van

70 FUNCK-BRENTANO, *Philippe le Bel*, p. 492 e.v.; VERBRUGGEN & FALTER, *1302: opstand in Vlaanderen*, p. 234 e.v.; M. BOONE, 'Een verstedelijkte samenleving onder spanning. Het graafschap Vlaanderen omstreeks 1302', in: R. VAN CAENEGEM (red.), *1302: Feiten en mythen van de Guldensporenslag*, Antwerpen, 2002, p. 72-73. Het vredesverdrag dat op 23 juni in Athis-sur-Orge in aanwezigheid van koning Filips de Schone werd afgekondigd omvatte: 1°. Zware herstelbetalingen (een hoofdsom van 400.000 lb. te betalen binnen vier jaar én een jaarlijkse rente van 20.000 lb. met het graafschap Rethel als onderpand); 2°. De jaarlijkse ter beschikking stelling en de bekostiging door de Vlamingen van een contingent van zes-

Bethune werd pas vrijgelaten nadat hij bijkomende geheime beloftes had gemaakt die de uitvoering van het akkoord moesten waarborgen. Zo beloofde hij onder meer dat de Leliaarts niet hoefden bij te dragen in de herstelbetalingen en dat hij zijn gerechtsofficieren de opdracht zou geven hun aangeslagen gronden en inkomsten terug te geven.⁷¹ Belangrijker nog, in juni of juli 1305 verbond hij zich tegenover de koninklijke raad er ook toe om zodra hij kon raad in te winnen “*sus les loys, sus les coustumes, les establissements, privilèges et franchises des villes de Flandres*” die tegen de rede waren, of tegen koning Filips, zijn opvolgers, zijn koninkrijk of ... tegen zichzelf. Deze zou hij dan zien in te trekken of te beperken.⁷² Voordien, tijdens de eerste fase van de Frans-Vlaamse oorlog, had de bitter gestemde graaf Gwijde zijn zonen al gevraagd om de toestemming te vragen aan de paus om alle vrijheden en privileges die hij in het licht van de oorlog geschonken had aan de steden te annuleren.⁷³

De intenties van de Dampierres waren duidelijk. Eenmaal hun autoriteit in het graafschap hersteld, zouden ze er alles aan doen om het *status quo* van vóór de Frans-Vlaamse oorlog te herstellen. Nietsvermoedend ontvingen de Bruggelingen op 23 juli de vrijgelaten Robrecht van Bethune. De kersverse graaf schonk hen bij zijn intrede meteen vergiffenis voor de buitensporigheden die ze hadden begaan in de oorlog en verbond zich ertoe om alle “*wetten, vrieden, privilegen, costumen ende usaigen*” te respecteren “*sonder henighe dinghe daerof te corrumperne of te brekene*”, wat

honderd ruiters die de koning naar believen kon inzetten, 3°. Een strafbedevaart van drieduizend Bruggelingen (waarvan duizend overzee) ter compensatie van de Goede Vrijdagopstand, 4°. De afbraak van de versterkingen van de grote steden Gent, Brugge, Ieper, Rijsel en Douai vòòr midden 1307.

71 T. DE LIMBURG-STIRUM, *Codex diplomaticus Flandriae inde ab anno 1296 ad usque 1325 ou Recueil de documents relatifs aux guerres et dissensions suscitées par Philippe-Bel, roi de France, contre Gui de Dampierre, comte de Flandre*, vol. 1, Brugge, 1879, p. 364-367.

72 DE LIMBURG-STIRUM, *Codex diplomaticus Flandriae*, I, p. 387.

73 J. KERVYN DE LETTENHOVE, *Etudes sur l'histoire du XIIIe siècle*, Brussel, 1854, p. 40: “[...] *ke li privilège et les frankises ke nous avons données, ensi comme par nécessité, au tans de ceste wierre, à nos boines villes, pour aquerre leur bėnivolense, ki pau nous a valut, soient cassei, meesment en tous les poins desdittes francises ki sont et seront trouvez contre droit et contre raison, pour l'occoison de cheaus, toute matere de discorde soit ostėe entre nous et nos hoirs et les boines villes devantdites.*”

indruiste tegen zijn eerdere intentieverklaring ten aanzien van de koninklijke raad. Hij bevestigde bovendien expliciet de privileges inzake het verbod op verhogingen van de cijns en het vrij koopmanschap, voorrechten die Jan van Namen had geschonken aan de Bruggelingen vlak na de Guldensporenslag.⁷⁴ De graaf bleef echter opvallend stil rond de overige privileges die tijdens de oorlogsjaren waren geschonken, met name het Groot Privilege van 1304 en de bijhorende *petit brief*, maar ook de vrijstelling van tolrecht in het graafschap en de oprichting van het college van honderdmannen. Dit stilzwijgen van Robrecht was geen toeval, maar een duidelijke indicatie dat hij deze voorrechten betwistte. Veel meer dan het verbod op de verhoging van de cijns of het vrij koopmanschap raakten deze immers aan zijn eigen inkomsten en voorrechten.

DE PROBLEMATISCHE WETSVERNIEUWING VAN 1306

In het najaar van 1305 raakten de details van het vredesverdrag met Frankrijk bekend, wat bij het gewone volk grote verontwaardiging wekte over de gevoerde onderhandelingen. Zo bleek achteraf dat de financiële draagwijdte van het akkoord vijf tot zes maal hoger uitviel dan verwacht, het resultaat van slordigheden tijdens de onderhandelingen en een drastische herwaardering van de munt, een maand voor het afsluiten van het verdrag.⁷⁵ De Vlamingen zouden nog liever sterven, dan zichzelf te buigen tot zulke “*slavernijen*”, aldus de Gentse minderbroeder.⁷⁶ Een eerste ophaling van “*sconinx ghelde*” in Brugge eind juni 1306 verliep inderdaad niet vlekkeloos. Een knaap van Michiel van Lo, schepen en één van de gezanten die het Brugse aandeel zou overhandigen, geraakte hierbij gekwetst.⁷⁷ Het protest was zelfs zo hevig dat Filips de Schone en graaf Robrecht een nieuwe onderhandelingsronde moesten organiseren die uiteindelijk zou plaatsvinden in Poitiers, in mei 1307.

74 GILLIODTS-VAN SEVEREN, *Coutume de la ville de Bruges*, p. 363-365.

75 H. VAN WERVEKE, ‘Les charges financières issues du traité d’Athis’, in: *Revue du Nord*, 32 (1950), p. 81-93.

76 JOHNSTONE, *Annals of Ghent*, p. 86.

77 WYFFELS & VANDEWALLE, *De rekeningen*, II, 2, p. 976 en 994.

In deze context van onrust en verontwaardiging deden zich de eerste moeilijkheden voor tussen de graaf en Brugge omtrent de wetsvernieuwing. Deze diende normaal gezien plaats te vinden op 2 februari 1306. De stadsrekening van 1305 meldt echter dat op 4 februari de schepenen en raadsleden van het voorbije ambtsjaar, vergezeld door enkele honderdmannen, naar Damme trokken tot bij graaf Robrecht omwille van “*den contente [twist] van den scependoeme tusschen minen here ende der stede*”. Enkele dagen later, op 7 en 8 februari, reisde de burgemeester van de schepenen, Heinric van Torhout, samen met enkele andere schepenen, andermaal naar Damme en Male “*vor minen here den grave*”.⁷⁸ Verdere details over de ruzie ontbreken. Maar alles wijst erop dat deze te maken had met het grafelijk benoemingsrecht van de schepenen. Zoals hierboven al aangestipt, had de grafelijke raad het artikel over de procedure van de wetsvernieuwing in de stedelijke ontwerp tekst van het Groot Privilege geschrapt uit de officiële redactie en wellicht een afzonderlijk kiesreglement uitgevaardigd in de zogenaamde *petit brief*. Dat het ontwerp van de te volgen kiesprocedure uit de nieuwe keure was gelicht wijst er niet alleen op dat de grafelijke familie deze regeling niet zonder meer aanvaardde, het was tevens een bijzonder slimme zet. De aparte uitvaardiging liet namelijk de mogelijkheid open voor de graaf om de regeling op termijn weer in te trekken, zonder daarvoor te hoeven raken aan de stadskeure. Vergeten we ook niet dat de expediteur van de Brugse privileges, Filips van Chieti, wel de titel van *ruwaard* droeg, maar geen graaf was. Robrecht van Bethune zat immers op het moment van de uitvaardiging van deze voorrechten nog steeds in Franse gevangenschap. Bij hem berustte uiteindelijk de ‘soevereine’, prinselijke beslissingsmacht. Aangezien de toekenningsprocedure niet verlopen was onder normale omstandigheden, was het bezit van de toegekende privileges dus niet gegarandeerd, tenminste zolang er geen expliciete goedkeuring of heruitvaardiging onder het groot grafelijk zegel plaatsvond.⁷⁹

78 WYFFELS & VANDEWALLE, *De rekeningen*, II, 1, p. 784-785.

79 J. BRAEKEVELT, ‘De waarde van de wet: de invloed van formele diplomatische kenmerken op de wetgeving van de Bourgondische hertogen voor het graafschap Vlaanderen’, in: D. HEIRBAUT, X. ROUSSEAU & A. WIJFFELS (red.), *Justitie en rechtsgeschiedenis: een nieuwe onderzoeksgeneratie*, Louvain-la-Neuve, 2009, p. 224-225.

Dit is precies wat de Dampierres voor ogen hadden toen ze de Vlaamse steden beloonden met privileges voor hun inspanningen tijdens de Frans-Vlaamse oorlog. Toen Jan van Namen in april 1303 op verzoek van de gemeenschap en de ‘goede lieden’ van Geraardsbergen een nieuw reglement voor de wetsvernieuwing schonk, deed hij dit niet zonder expliciet te specificeren dat “*toutes ces ordenanches [...] doivent durer tant et si longement que nous serions souverain de Flandres, et nient outere, se n’est par l’otroi de celui qui apries nous en est souverains.*”⁸⁰ Het is zeer plausibel dat de Brugse *petit brief* een gelijkaardige clausule van voorbehoud bevatte. Toen in februari 1306 de twist uitbrak tussen Brugge en de graaf over de “*scependoeme*” was dat inderdaad niet toevallig bij de eerste wetsvernieuwing sinds de graaf was teruggekeerd uit gevangenschap. Ongetwijfeld weigerde de graaf in eerste instantie de bestaande procedure te confirmeren. Deze beperkte immers zijn invloed op de benoemingen en het politieke beleid tot een absoluut minimum. Dit was een bijzonder kwalijke zaak, zeker met het oog op de definitieve bekrachtiging door de steden van het verdrag van Athis-sur-Orge. Deze liet immers nog steeds op zich wachten.

Wat de precieze uitkomst was van het conflict valt niet meer te achterhalen. Evenmin is het duidelijk wanneer de wetsvernieuwing uiteindelijk toch plaatsvond. De rekening van het vorige ambtsjaar liep in elk geval nog door tot 23 februari 1306.⁸¹ Pas vanaf 4 maart zien we voor het eerst nieuwe schepenen en raadsleden reizen ondernemen.⁸² Een uitgavepost in de stadsrekening doet evenwel vermoeden dat de officiële eedaflegging pas plaatsvond rond 28 maart 1306, bijna twee maand na de vooropgestelde datum.⁸³ In een merkwaardig document, gedateerd op

80 T. DE LIMBURG-STIRUM, *Coutumes des pays et comté de Flandre. Quartier de Gand. Tome troisième. Coutume des deux villes et pays d’Alost (Alost et Grammont)*, Brussel, 1878, p. 515.

81 WYFFELS & VANDEWALLE, *De rekeningen*, II, 1, p. 790.

82 WYFFELS & VANDEWALLE, *De rekeningen*, II, 2, p. 974.

83 *Ibidem*, p. 967: “Item Coppine Kempen van ludene doe scepenen ende 100 manne zwoeren scependoem ende 100 manscepen ende van scuppen ende van goten scone te makene 26 s.” Deze uitgavepost is niet gedateerd, maar bevindt zich tussen een uitgave op 28 maart en één op 1 april 1306.

diezelfde 28 maart, bevestigde graaf Robrecht op vraag van de schepenen en gemeenschap van Brugge andermaal het verbod op het verhogen van de grondcijns.⁸⁴ De bevolking vreesde namelijk, met de terugkeer van de Leliaarts in het vooruitzicht, dat deze het verlies aan inkomsten van de voorbije jaren zouden verhalen op een verhoging van de grondcijns.⁸⁵ De bevestiging door de graaf van het verbod was dan ook een geruststelling in die zin. Het charter telt echter nog een tweede artikel dat stelt “*ke tout bourgeois demourant dedens leschievinage dessusdit, soient gens de mestier ou autre, soient également franc, aussi avant li uns ke li autres.*” Dergelijke egalitaristische ideeën werden in deze jaren wel vaker geuit.⁸⁶ De juridische vastlegging ervan door de graaf wijst er echter op dat er iets meer aan de hand was. Betreft het hier opnieuw een geruststelling voor de Brugse bevolking die vreesden voor repressie door de terugkerende Leliaarts? Het is ook best mogelijk dat de bevestiging van de gelijkheid van ambachtslieden en andere burgers geïnterpreteerd moet worden in het licht van het conflict met de graaf over de verkiezingsprocedure. Werd hier - weliswaar in zeer vage termen - vastgelegd dat alle burgers, ongeacht hun statuut, evenveel recht hadden op deelname aan het bestuur?

De stadsrekening van 1306 bevat overigens nog een andere interessante uitgaafpost. Die is niet gedateerd, maar op basis van zijn positie in de rekening moet hij gesitueerd worden begin april. De stadsklerk gaf namelijk 54 schellingen uit voor drie dozijn perkament “*ten berden bouf daer de wet in es ghescreven*”.⁸⁷ Meester Jan Karline ontving bovendien nog 25 pond “*van sinen*

84 BRUGGE, *Stadsarchief*, Oud Archief, Politieke oorkonden, serie 1, 215 (uitgegeven in GILLIODTS-VAN SEVEREN, *Coutume de la ville de Bruges*, p. 366).

85 M. VANDERMAESEN, ‘De confiscatie van goederen op Brugse Leliaarts tussen 1302 en 1305’, in: *Handelingen van het Genootschap voor Geschiedenis te Brugge*, 139 (2002), p. 260-262.

86 Walter Prevenier spreekt over de verschijning rond 1300 van “une certaine idéologie d’égalitarisme” buiten de klassieke, elitaire milieus van clerici en juristen (IDEM, ‘Conscience et perception de la condition sociale chez les gens du commun dans les anciens Pays-Bas des XIIIe et XIVe siècles’, in: P. BOGLIONI, R. DELORT & C. GAUVARD (red.), *Le petit peuple dans l’Occident médiéval: terminologies, perceptions, réalités; actes du Congrès international tenu à l’Université de Montréal, 18-23 octobre 1999*, Parijs, 2002, p. 186).

87 WYFFELS & VANDEWALLE, *De rekeningen*, II, 2, p. 967.

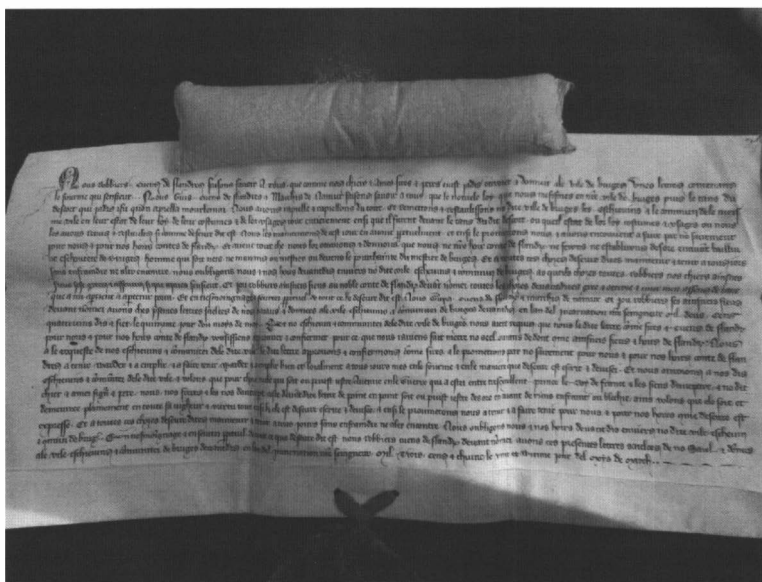
dienste van der wed te scrivene die anghen in de oestkerken ende up Ghiselhuus".⁸⁸ Het jaar voordien, in 1305, had het stadsbestuur namelijk op verschillende belangrijke plaatsen borden laten ophangen waar het Groot Privilege (de zogenaamde 'Wet') op was uitgeschreven.⁸⁹ Een jaar later werden de teksten op deze borden al vervangen. De kans is niet gering dat er een nieuwe, gewijzigde versie van de stadskeure kenbaar moest worden gemaakt aan de bevolking. Nu bewaart het Rijksarchief van Gent een ongedateerd fragment of fragmentaire kopie van wat vermoedelijk de confirmatie is door graaf Robrecht van Bethune van het Groot Privilege van 1304.⁹⁰ De hierboven aangehaalde gegevens maken in elk geval een situering van deze confirmatie in het voorjaar van 1306 aannemelijk. Deze hypothese wordt versterkt door het feit dat graaf Robrecht op diezelfde 28 maart op uitdrukkelijk verzoek van de schepenen en de gemeenschap van Brugge de afschaffing confirmeerde van de repressieve stadskeure die was opgelegd na de Moerlemaai-opstand.⁹¹ Dit, in combinatie met bovenstaande uitgaveposten in de stadsrekeningen, laat veronderstellen dat hij de Bruggelingen bij deze gelegenheid een alternatieve keure schonk in de vorm van de bevestiging van het Groot Privilege van 1304.

88 *Ibidem*, p. 994.

89 WYFFELS & VANDEWALLE, *De rekeningen*, II, 1, p. 708.

90 BERTEN, 'Un ancien manuscrit flamand', p. 266-267.

91 BRUGGE, *Stadsarchief*, Oud Archief, Politieke oorkonden, serie 1, 214. Het charter herstelde de oude wetten en costumen van de stad en bevestigde bovendien het verbod op de aanstelling van gerechtsofficieren die inwoner van de stad waren of Bruggeling van geboorte. De opvallend omstandige bewoording waarmee graaf Robrecht belooft deze oorkonde "*de point en point*" trouw na te leven, niettegenstaande de uitzonderlijke omstandigheden van de Frans-Vlaamse oorlog, doet vermoeden dat het rekest van de Brugse schepenen en gemeenschap woordelijk, dan wel in samengevatte vorm werd overgenomen door de grafelijke kanselarij. Dit staat in schril contrast met de zeer bondige en vage uiteenzetting in het tweede charter, dat van de grondcijns en de gelijkheid van ambachtslieden en andere burgers. Ook dat privilege was nochtans op uitdrukkelijk verzoek van de schepenen en gemeenschap tot stand gekomen.

Confirmatie door graaf Robrecht van de afschaffing van de keure van 1281 (BRUGGE, *Stadsarchieef*, Oud Archief, Politieke oorkonden, serie 1, 214)

DE INSTITUTIONELE GEVOLGEN VAN DE TWIST

De hamvraag is natuurlijk in hoeverre de Bruggelingen de voorrechten die ze verworven hadden inzake het benoemingsrecht van de schepenbank en raad wisten te behouden. Nu is het zo dat de grafelijke bevestiging van het Groot Privilege van 1304 hoogst waarschijnlijk kan worden gelijkgesteld aan de zogenaamde *secont brief*.⁹² Deze *brief* werd in 1329 naar aanleiding van de Kust-Vlaamse opstand aan een onderzoek onderworpen door de grafelijke raad. Hoewel we de precieze inhoud van deze keure niet kennen, kan uit de commentaren van de raadsheren op de artikelen worden afgeleid dat deze inhoudelijk nauw aansloot bij de officiële redactie van het Groot Privilege van 1304, maar minstens drie artikelen meer bevatte. Eén ervan (artikel 71) regelde de benoeming van

92 Deze hypothese, voor het eerst gesteld door Berten (IDEM, 'Un ancien manuscrit flamand', p. 273), vond bevestiging bij Hilde Ryckeboer (EADEM, *Het Brugse "Groot Privilege" van 1304*, p. 129).

de schepenen.⁹³ Het initiatief werd hierbij overgelaten aan de stad. De raadsheren van de graaf merkten immers op dat deze zelf zijn schepenen moest benoemen, “*want dat was zijn recht*”.⁹⁴ Dit zou, zoals Hilde Ryckeboer reeds aangaf, inderdaad kunnen slaan op het veelbesproken artikel uit de officieuze teksttraditie of op een ander, gelijkkluidend voorschrift.⁹⁵ Dat de grafelijke raad in 1329 het benoemingsrecht terug opeiste betekent dat de Bruggelingen in het voorjaar van 1306 op succesvolle wijze het behoud van hun stedelijke autonomie wisten af te dwingen bij graaf Robrecht, ondanks zijn eerdere intentieverklaringen om deze teniet te doen.

Nu rest ons nog de vraag of het dispuut ook enige gevolgen had voor de sociale samenstelling van de nieuwe schepenbank en raad. Zoals blijkt uit de magistraatslijst in bijlage, zijn er ook hier weinig machtsverschuivingen aan te wijzen. De 4-9 verdeling werd wellicht opnieuw gerespecteerd, zowel in de schepenbank als in de raad, zij het opnieuw met het voorbehoud inzake de magistraten met een ‘dubbel’ statuut. Wel waren de textielambachten minder sterk vertegenwoordigd dan voordien het geval was: de wevers leverden in 1306 slechts twee vertegenwoordigers in de schepenbank in plaats van drie of vier, zoals in de voorgaande jaren het geval was. Ook de scheerders en ververs verloren tijdelijk hun ‘vaste’ vertegenwoordiging in resp. de schepenbank en de raad. De vervangingsgraad bleef daarentegen nog steeds vrij hoog: vier schepenen van de dertien waren nieuwelingen, met name Michiel Crakebeen, Jacob van Cranenburgh, Michiel van Lo en Ghiselbrecht van Zomergem. De overige schepenen hadden, op Joris vander Matte (de oude) na, niet meer dan één jaar bestuurservaring. In de raad was de ratio nog hoger: we tellen tien nieuwelingen op dertien raadsleden. Enkel Martin vander Rughe, Jacob uten Zacke en Lamsin van Lodine hadden al een politiek mandaat achter de rug. De doorstroming bleef dus groot, zeker in het raadscollege.

93 RYCKEBOER, *Het Brugse “Groot Privilegie” van 1304*, p. 120-122.

94 “*Item, au lxxi article se warge li sires qu’il fâche meismes ses eschevins quar chest ses drois*” (GILLIODTS-VAN SEVEREN, *Coutume de la ville de Bruges*, p. 396).

95 RYCKEBOER, *Het Brugse “Groot Privilegie” van 1304*, p. 122.

Anderzijds stellen we vast dat vanaf het ambtsjaar 1306-07 de cruciale en prestigieuze positie van burgemeester van de schepenen steevast gereserveerd werd voor poorters. Het valt trouwens op dat een zekere Joris van der Matte in 1306 de prestigieuze positie van burgemeester van de schepenen wist te verzilveren. Deze steenrijke en oorspronkelijk Fransgezinde patriciër had zich in 1297 bekeerd tot een hevige voorstander van de grafelijke zaak.⁹⁶ Zijn aanstelling getuigt misschien van een grotere invloed van de graaf op de verkiezingsprocedure, althans wat het burgemeesterschap betreft. Dat zou meteen ook mee verklaren waarom het stadsbestuur in eerste instantie gewillig meewerkte aan de afbetaling van "*scorinx ghelde*", ondanks het hevige protest bij de bevolking. We merken overigens op dat vanaf het ambtsjaar 1306-07 voor het eerst slechts twee thesauriers werden aangesteld, tegenover de voorgeschreven vier. Hiermee keerde men terug naar het aantal dat gangbaar was vóór 1302. Vanaf 1306 is er voor het eerst ook sprake van zitpenningen voor de schepenen in de vorm van een vast bedrag van 10 pond 10 schellingen.⁹⁷ De confirmatie door graaf Robrecht werd met andere woorden aangegrepen om ook een interne, administratieve reorganisatie door te voeren.

DE TERUGKEER VAN DE LELIAARTS EN HET 'VERRAAD' VAN DE COMMERCIEËLE BURGERIJ

HET EINDE VAN HET VOLKSFRONT

De machtsbalans, zoals die in 1304 'geinstitutionaliseerd' was, had een eerste test in 1306 met relatief succes doorstaan. Het machts-evenwicht tussen de verschillende sociale groepen in de stad leek zich op een duurzame wijze te bestendigen. Uit een brief uit 1306 aan de hoofdmannen van de wevers en vollers in Sint-Omaars blijkt dat Pieter de Coninck, de veteraan van 1302, nog volop overtuigd was van de kracht van de samenwerking tussen de grote en kleine ambachten. Hij riep zijn collega's van de textielambachten op om de kleine ambachten achter hen te scharen, hen eer te be-

96 VERBRUGGEN, *The Battle of the Golden Spurs*, p. 158-159.

97 *Ibidem*, p. 283.

wijzen en hen als broeders te beschouwen, “*ensi ne vous porra nus nuire et a tele frairie si sauvai jou le vile de Bruges!*”⁹⁸

Het was echter een kwestie van tijd eer het delicate evenwicht in de stad terug onder druk kwam te staan, want met het uitblijven van een formele ratificatie van het vredesverdrag en het geflirt van de grafelijke familie met de Franse kroon namen ook de interne spanningen in Brugge weer toe.⁹⁹ De graaf zag zich eind oktober 1307 zelfs genoodzaakt zijn autoriteit als ‘soevereine’ heer in de stad te herstellen.¹⁰⁰ De inwoners moeten weinig onder de indruk zijn geweest van zijn optreden. Twee maand later had hij zelfs geen andere keuze dan aan te geven dat hij niet zou aanvaarden dat zij, meer dan alle andere Vlamingen, getroffen zouden worden door eventuele revendicaties van Franse zijde. Ook de schriftelijke bevestiging door de Franse koning Filips van eerdere mondiale toegevingen bracht weinig zoden aan de dijk.¹⁰¹ De situatie bleef gespannen, zo blijkt uit de stadsrekeningen. Deze alluderen een aantal keer op onvrede in de stad onder de *ambochters* in de

98 J. HAEMERS, ‘Een brief van Pieter de Coninck aan Sint-Omaars (1306). Over schriftelijke communicatie van opstandelingen in veertiende-eeuws Vlaanderen en Artesië’, in: *Handelingen van het Genootschap voor Geschiedenis te Brugge*, 154 (2017), p. 3-30; A. DERVILLE, *Saint-Omer: des origines au début du XIVe siècle*, Rijsel, 1995, p. 319.

99 Zo bleef het stadsbestuur halsstarrig weigeren de formele akten van de ratificatie van het verdrag van Athis over te maken aan de gezanten van de koning, zolang deze zijn beloften inzake de verzachting van enkele punten van het verdrag niet schriftelijk had bevestigd. De Bruggelingen hadden immers van alle steden het meest te twifelen aan het verdrag “*pour ce qu’il se sont plus avant mellé de ceste daraine werre que li autres de Flandres, et espéciaument pour le fait dou venredi de Bruges.*” (DE LIMBURG-STIRUM, *Codex diplomaticus Flandriae*, II, p. 18).

100 “*Item minen here vorseid swonsdaghes vor Sinte Symoens ende Juds daghe [25 okt.] als hie comen was gheweldich grave, hem ghepresenteerd een laghel Rijnx wijs ghecocht ieghen Jorisse van der Matte den jonghen 100 lb. 10 d.*” (WYFFELS & VAN-DEWALLE, *De rekeningen*, II, 2, p. 1068. De uitdrukking *gheweldich grave/here/coninc/capetein* komt veelvuldig voor in laatmiddeleeuwse kronieken en wordt telkens gebruikt in de context van machtsvernames. De term slaat duidelijk op het soevereiniteitsbegrip [<http://gtb.inl.nl/iWDB/search?actie=article&wdb=MNW&id=13834&lemma=geweldich>]. ‘Soverein’ wordt hier niet in de moderne zin van het woord gebruikt (i.e. de ‘nationale soevereiniteit’), maar slaat op de idee dat een heer binnen zijn bevoegdheidsfeer niemand boven zich heeft: hij is de *superior* (D. HEIRBAUT, *Over heren, vazallen en graven. Het persoonlijk leenrecht in Vlaanderen ca. 1000-1305*, Brussel, 1997, p. 106-110).

101 FUNCK-BRENTANO, *Philippe le Bel*, p. 535 en 537.

zomer van 1308.¹⁰² Er zou zich ook een dispuut met Lodewijk van Nevers, de oudste zoon van graaf Robrecht, hebben voorgedaan, waarbij Jacoppe den Cloppere, een drapier en ex-magistraat van het revolutiejaar, publiekelijk kwaad zou hebben gesproken over hem.¹⁰³ De toedracht van de twisten blijft obscuur, al ligt het wel voor de hand dat de oorzaak gezocht dient te worden bij de radicalisering van de volksklasse ten aanzien van de Franse kwestie.¹⁰⁴ De houding van het Brugse stadsbestuur was in deze een stuk gematigder. De magistraten bleven “*omme der steide vriheide te behoudene*” zwaar investeren in verdere diplomatieke onderhandelingen en maakten werk van de achterstallige betalingen die ze schuldig waren aan de Franse kroon, al was er van een regelmatige betaling in elk geval geen sprake.¹⁰⁵

Het wederzijds wantrouwen leidde tot een polarisering van de publieke opinie en creëerde de voedingsbodem voor het ontstaan van een contrarevolutionaire beweging die zich wou schikken naar de bepalingen van het verdrag. Bij een nieuwe onderhandelingsronde in februari 1309 slaagden de graaf en zijn zoon Robrecht van Kassel er zelfs in om samen met de “*majores*” uit de steden de rijkere ambachtslieden (“*ditiores de communitate*”) te overtuigen om in te stemmen met het verdrag. In Brugge kwam het op 26 maart tot een openlijke confrontatie tussen de teruggekeerde Leliaarts, gesteund door de *poorterie* en de ambachten van de makelaars-hosteliers, beenhouwers en visverkopers aan de ene kant en de textielambachten en alle andere gewone handarbeiders anderzijds.¹⁰⁶ Het eenheidsfront dat de Bruggelingen tot dan toe hadden gevormd - en waar Pieter de Coninck enkele jaren eerder nog vol lof over sprak - lag aan diggelen.¹⁰⁷ De situatie werd pas

102 WYFFELS & VANDEWALLE, *De rekeningen*, II, 2, p. 1121-1122.

103 *Ibidem*, p. 1123, 1126, 1130.

104 Lodewijk was namelijk in de loop van 1308 herhaaldelijk betrokken bij de onderhandelingen met Frankrijk met het oog op de definitieve bekrachtiging van de vrede (H. VAN WERVEKE, *Lodewijk, graaf van Nevers en van Rethel, zoon van de graaf van Vlaanderen (1273?-1322). Een miskend figuur*, Brussel, 1958, p. 15-16).

105 WYFFELS & VANDEWALLE, *De rekeningen*, II, 2, p. 1065, 1068, 1130, 1191.

106 JOHNSTONE, *Annals of Ghent*, p. 95.

107 Die breuk wordt ook gereflecteerd in het discours van de *Annales Gandenses*, de belangrijkste informatiebron voor deze periode. Waar de auteur van de kroniek voor de periode 1297-1302 sprak over de “*scabini*” (“schepenen”) en “*majores et ami-*

ternauwernood ontmijsnd toen beide partijen de afspraak maakten om opnieuw onderhandelaars naar het hof te sturen. De kous was hiermee echter niet af: nog geen maand later barstte de bom opnieuw. Een grote menigte ambachtslui liep gewapend en met ontwonden banieren doorheen de stad. Enkelen drongen zelfs met geweld het Steen, de stadsgevangenis, binnen.¹⁰⁸ In het tumult werden de schepen Michiel van Lo en de voormalige thesaurier van de stad, Pieter uten Zacke, vermoord.¹⁰⁹ Ook Andries van Stijvelde en Bouden de Buersemakere, schepenen in dat jaar, geraakten gewond bij de schermutselingen.¹¹⁰

Wat de precieze reden was voor deze aanval bleef lange tijd onduidelijk. Een recente publicatie van Bernard Schotte wierp meer licht op de zaak. Schotte wees erop dat de gebeurtenissen van april niet los kunnen worden gezien van de confrontatie rond het vredesverdrag een maand eerder. Michiel van Lo, die in de periode 1303-1309 één van de belangrijkste Brugse diplomaten was, en Andries van Stijvelde werden op 26 maart naar Robrecht van Kassel, jongste zoon van graaf Robrecht, gezonden, waarschijnlijk om verslag uit te brengen van wat er zich in de stad had afgespeeld. Het is niet ondenkbaar dat deze diplomatieke zending een rol heeft gespeeld in de aanval op beide schepenen enkele weken later.¹¹¹ De confrontatie rond de goedkeuring van het verdrag lijkt evenwel, aldus Schotte, doorkruist te zijn door een ander, ietwat obscuur conflict in het hart van het stadsbestuur. De stadsrekeningen van dat jaar maken verschillende keren gewag van een ernstig “discorde” tussen Michiel van Lo enerzijds en het voormalig raadslid Jan van den Stene en oud-burgemeester van de schepenen, Jacob uten Zacke, anderzijds. Het geschil was waarschijnlijk het gevolg van een groot corruptieschandaal dat in het begin van

ci sui” (‘de groten en hun vrienden’) tegenover de “*communitas*” (‘het gemeen’) in een puur politieke oppositie, stelde hij na 1302 de “*ditiors*” (‘de rijken’) tegenover de “*vulgares*” (‘het gewone volk’), de “*minors*” (‘de kleinen’) of de “*mechanici*” (‘de handarbeiders’). De tegenstelling was nu niet meer politiek, maar wel sociaal van aard (DERVILLE, *Saint-Omer*, p. 313).

108 BRUGGE, *Stadsarchief*, Oud Archief, Politieke oorkonden, serie 1, 240.

109 SCHOTTE, ‘Beroering in Brugge’, p. 5-28.

110 WYFFELS & VANDEWALLE, *De rekeningen*, II, 2, p. 1310 en 1376.

111 SCHOTTE, ‘Beroering in Brugge’, p. 19-20.

1309 aan het licht gekomen was. De thesauriers Pieter uten Zacke en Heinric van Hertsberge hadden zich schuldig gemaakt aan de verduistering van grote sommen geld. Ook verschillende andere (ex-)magistraten hadden zich mee schuldig gemaakt aan wanpraktijken.¹¹²

De interne verdeeldheid gaf het verzet tegen het vredesverdrag met Frankrijk de doodsteek. Op 19 mei boden de burgemeester van de raad, Bouden van Westkapelle, de raadsheer Willem van Gottem en de prominente burgers Wouter van Zevokote (wever-drapier), Michiel Crakebeen (voller-drapier), Ghiselbrecht van Zomergem (handschoenwerker-poorter) en Jacob Treuben (beenhouwer), vergezeld door de stadsklerk Jan Balkart, als gevolmachtigden dan ook hun onderwerping aan bij Filips de Schone, niet veel later gevolgd door de plechtige ratificatie van het vredesverdrag. Drie weken na de andere steden en kasselrijen, op 27 juli, ratificeerden ook de inwoners van Brugge in een plechtige ceremonie het verdrag, maar niet alvorens eerst de schriftelijke bevestiging gekregen te hebben van een aantal verzachtingen die afgesproken waren op het verdrag van Parijs en de uitdrukkelijke vergiffenis van hun rebellie in het voorjaar.¹¹³

EEN WARM ONTHAAL VOOR DE LELIAARTS

Een aantal elementen dienen evenwel nog verder te worden uitgeklaard. In de eerste plaats is er de bewering van de auteur van de *Annales Gandenses* dat de Leliaarts, de koningsgezinde partijangangers, zowel in Gent als in Brugge op dat moment “*ad propria*” waren teruggekeerd. De minderbroeder vermeldt het nogal terloops, alsof de re-integratie van de Leliaarts in de steden vrij geruisloos was verlopen. Ondanks het verzet tegen het vredesverdrag werd de confiscatieoperatie van de bezittingen van de Leliaarts in Brugge en daarbuiten inderdaad in de loop van 1305

112 Dat blijkt althans uit de confiscatie en verkoop van de goederen van de voormalige burgemeesters Jacob uten Zacke en Pieter f. ver Mercelien alsook de ex-schepen Janne van den Hoye. De renten die toebehoorden aan Jan van den Stene werden eveneens door het stadsbestuur in bezit genomen (WYFFELS & VANDEWALLE, *De rekeningen*, II, 2, p. 1196-1197 en p. 1205-1206).

113 DE LIMBURG-STIRUM, *Codex diplomaticus Flandriae*, II, p. 139-40; 147 en 149-154.

stopgezet, conform de akkoorden.¹¹⁴ Niettemin zag koning Filips zich op 14 oktober 1308 genoodzaakt de graaf te interpelleren en beschuldigde hij hem van onwil om de gerechtsdienaars van de graaf en lokale magistraten te straffen voor de slechte behandeling van de Leliaarts en de weigering om hun recht op restitutie van hun goederen te erkennen en uit te voeren.

Maurice Vandermaesen legde de link met een concrete klacht uit 1307 of 1308 van enkele Brugse en Gentse Leliaarts wier goederen en rechten in Damme geüsurpeerd werden door de inwoners en het stadsbestuur. Dit ging volgens de klagers gepaard met pesterijen en gewelddadig optreden van het gemeen.¹¹⁵ Een aantal rolrekeningen van de baljuw van Brugge die bewaard worden in het Algemeen Rijksarchief te Brussel en gedeeltelijk de periode bestrijken van januari 1305 tot september 1308 bevestigen dat beeld ook voor Brugge. Op de rekening die loopt van 22 mei 1307 tot 1 november 1307 komt een zekere Jan Goederic, een in 1302 gevluchte Leliaart uit een prominente schepenfamilie, voor. Hij werd door de baljuw voor een bedrag van 35 pond beboet voor het “*wedersegghen*” van een schepenvonnis.¹¹⁶ In de loop van 1307 waren er dus opnieuw leden van de oude bestuursklasse in de stad aanwezig die zich lieten gelden tegenover het nieuwe regime. Minder expliciet, maar niettemin zeer onthullend is de rekening die de periode mei 1308-september 1308 beslaat. In deze rekening staat namelijk een uitzonderlijk lange lijst van personen die beboet werden door de baljuw voor vechtpartijen (“*de mellee*”).¹¹⁷ In het totaal werden maar liefst 155 personen beboet, goed voor een totaalbedrag van meer dan 691 pond. Zelfs al nemen we de uitzonderlijk hoge boete van Hughe den Vacht de jonge niet in rekening (hij betaalde op zichzelf al 75 pond 12 schellingen), dan nog blijft het bedrag indrukwekkend. Ter vergelijking: in de periode januari-mei 1306 werden er een twintigtal verschillende personen beboet, samen goed voor een bedrag van iets meer dan 52 pond. Tussen mei en november 1307 werden er voor iets meer dan 100

114 VANDERMAESEN, ‘De confiscatie van goederen’, p. 249 en 265.

115 VANDERMAESEN, ‘De confiscatie van goederen’, p. 262

116 BRUSSEL, *Algemeen Rijksarchief*, Rekenkamer, Rolrekeningen, 2889.

117 BRUSSEL, *Algemeen Rijksarchief*, Rekenkamer, Rolrekeningen, 1008.

pond aan boeten voor vechtpartijen uitgeschreven, en tussen januari en mei 1308 werd er bij 58 personen een bedrag van zo'n 67 pond geïnd.¹¹⁸

Bijzonder interessant is dat er in de rekening van mei-september 1308 personen opduiken als Matheus Hooft, Jacob Hooft, Gillis Hooft en Jan Scinkel. Ze betaalden elk een relatief hoge boete van 8 pond. Deze figuren waren niet van de minsten. Matheus Hooft was tussen 1280 en 1302 minstens zestien keer magistraat geweest en dus een zwaarwichtig lid van de afgezette oligarchie. Ook Gillis Hooft had geregeld in het pluche gezeten. Net als Jan Scinkel had ook hij partij gekozen voor de Franse koning. Op de rolrekening staan ook vijf leden van de koningsgezinde Bonin-familie: samen werden ze beboet voor bijna 80 pond parisis.¹¹⁹ Deze rolrekeningen gelden uiteraard slechts als indirect bewijs, maar suggereren alvast dat de gemoederen in de zomer van 1308 danig verhit waren. Zijn dit de troebelen met de *ambochters* waar de stadsrekeningen eerder al vaag op alludeerden?

DE COMMERCIEËLE BELANGEN VAN DE BURGERIJ

Precies omwille van de moeilijke re-integratie van de koningsgezinden vraagt de alliantie die de rijke burgers uit het gemeen in het voorjaar van 1309 aangingen met hun voormalige vijanden om een verdere verklaring. Hoe is het mogelijk dat deze partijen, die elkaar nog maar enkele jaren eerder naar het leven stonden, elkaar zo snel konden vinden? Nochtans had de Brugse commerciële burgerij er belang bij om een restauratie van het patricische regime te verhinderen. Niet alleen was met de afschaffing van de Vlaamse Hanze van Londen en de goedkeuring van het vrij koopmanschap een ferme klap uitgedeeld aan het handelsmonopolie van de oude handelaars-

118 BRUSSEL, *Algemeen Rijksarchief*, Rekenkamer, Rolrekeningen, 1002, 2889 en 1007.

119 In totaal konden zo'n vijftien personen geïdentificeerd worden als een effectief vervolgde Leliaart, dan wel als behorend tot een koningsgezinde familie, in casu Jehan Blankart (10 s.), Jehan Bonin de le Penche (18 lb. 18 s.), Jehan Bonin f. Gherwin (18 lb. 18 s.), Jakemin Bonin (17 lb.), Jehan Bonin (16 lb.), Pierres Bonin f. Pierres (9 lb.), Wautier Cortescoof (40 s.), Matheus Hoeft (8 lb.), Gillis Hoeft (8 lb.), Jakemes Scinkel f. dame Criele (8 lb.), Jan Scinkel (8 lb.), Jehan li Tolnare (10 s.), Jokente se feme (10 s.), Soyers li Tolnare (40 s. en 30 s.) en Jehan Wandelare (10 s.). Voor de namen van de *Leliaarts*, zie J. F. VERBRUGGEN, 'Liebaards en Leliaarts onder de poorters van Brugge in 1297 en 1302', in: *De Leiegouw*, 20 (1978), p. 72-97.

families, voortaan konden ambitieuze poorters en ambachtslieden ook meedingen naar politieke functies. Meer nog, de beenhouwers en visverkopers wisten in 1302 de erfelijkheid van hun ambacht te verkrijgen en de makelaars en hosteliërs werden uitgebreide privileges toegekend, eerst in 1303 en vervolgens in 1306, toen onder meer de bestuurlijke zelfstandigheid van het ambacht werd goedgekeurd.¹²⁰ Een herstel van het oude regime kon deze hervormingen wel eens terugschroeven. Aan de basis van de ‘monstercoalitie’ moeten er dus zwaarwichtige redenen gelegen hebben.

Het is niet ondenkbaar dat politiek opportunisme en klassegebonden overwegingen een rol speelden: eenmaal de privileges verkregen en door de graaf gegarandeerd waren, bleven er - behalve financiële - nog weinig redenen om zich niet te schikken naar de voorwaarden van het verdrag.¹²¹ Alles wijst er echter op dat de uiteindelijke doorslag voor dit ‘verraad’ van de burgerij gegeven werd door gedeelde commerciële belangen. De Reiestad was namelijk op economisch vlak niet ongeschonden uit de Frans-Vlaamse oorlog gekomen. Niet alleen was de trafiek van handelsgoederen tijdens de oorlog zwaar verstoord, bij de Duitse handelaars heerste ook onvrede over de minderwaardige munten die in het graafschap circuleerden sinds de bezetting van het graafschap door Filips de Schone.¹²² Begin 1306 stelden ze het Brugse stadsbestuur op de hoogte van hun grieven.¹²³ Toen waarschu-

120 C. WYFFELS, ‘Twee oude Vlaamse ambachtskeuren: de vleeshouwers van Brugge (2 december 1302) en de smeden van Damme (eerste helft 1303)’, in: *Annales de la Société d’Emulation de Bruges*, 87 (1950), p. 97 en L. GILLIODTS-VAN SEVEREN, ‘Les anciens règlements de la corporation des courtiers de Bruges’, in: *La Flandre. Revue des monuments d’histoire et d’antiquités*, 13 (1881), p. 129-134.

121 De zwaarste lasten van het verdrag, met name de financiële verplichtingen, zouden immers grotendeels verhaald worden op de stedelijke accijnzen, zoals blijkt uit de stadsrekening van 1311-1312. Zie WYFFELS & VANDEWALLE, *De rekeningen*, II, 2, p. 1351-1352. Verhoudingsgewijs wogen deze indirecte belastingen natuurlijk minder zwaar door bij de rijkere strata van de bevolking, dan bij de lagere en middenklasse.

122 J.H.A. BEUKEN, *De Hanze en Vlaanderen*, Maastricht, 1950, p. 64. De maatregelen om de export van zilver en het smelten van goede munten tegen te gaan (BRUGGE, *Staatsarchief*, Oud Archief, Politieke oorkonden, serie 1, 193, uitgegeven in L.A. WARNKÖNIG & A.E. GHELDOLF, *Histoire de la Flandre et de ces institutions civiles et politiques jusqu’à l’année 1305. Tome IV*, Brussel, 1851, p. 317-318), hadden duidelijk te weinig effect gehad.

123 WYFFELS & VANDEWALLE, *De rekeningen*, II, 1, p. 789.

wingen en dreigementen niets opleverden, verhuisden de Duitse kooplui, net als in 1280, bij gratie van de graaf hun stapel naar Aardenburg, dat hen op 16 november 1307 vrijheid van handel schonk “*in allen maniren van copmanschappen*”, zonder enige beperking.¹²⁴ Deze middelgrote stad had in 1297 en 1306 door begunstiging van de Dampierres en koning Edward I van Engeland de wolmarkt naar zich toegetrokken en had er, ondanks protest van de Bruggelingen, een openbare waag van 60 pond (ca. 28 kg) en meer geïnstalleerd.¹²⁵ Brugge verloor hierdoor haar bevoorrechte status inzake de groothandel. In december 1307 breidde graaf Robrecht ook nog eens de handelsvrijheid voor de Duitse kooplui uit tot heel het Vlaamse territorium, met dien verstande dat de autonomie van de grote steden verhinderde dat een dergelijk privilege automatisch van toepassing zou zijn in deze steden.¹²⁶ De graaf ging hiermee openlijk in tegen de handelsbelangen van de grote steden. Ongetwijfeld hoopte hij door de bevoordeling van de kleinere steden in het graafschap het machtige Gent, Ieper en Brugge onder druk te zetten om zich te schikken naar zijn beleid. Pogingen van het Brugse stadsbestuur om de Duitse handelaars weer gunstig te stemmen draaiden in elk geval op niets uit. Pas in juni 1309 kwam er schot in de zaak, nadat graaf Robrecht aan Hamburg en Lübeck te kennen had gegeven dat hij wou onderhandelen over een mogelijke terugkeer naar de Reiestad.¹²⁷ Toen uiteindelijk de oudste zoon van graaf Robrecht, Lodewijk van Nevers, op 27 september Aardenburg verbood om goederen bo-

124 J.H.A. BEUKEN, *De Hanze en Vlaanderen*, p. 65.

125 R. HÄPKE, *Brügger Entwicklung zum mittelalterlichen Weltmarkt*, Berlijn, 1908, p. 228. Naar aanleiding van het protest van de Bruggelingen liet de graaf op 9 mei een onderzoek instellen door twee ridders, Jan van Menen (Jehan de Menin) en Gillis uten Broucke (Gillies du Bruec), waarbij tientallen burgers van Brugge en Damme ondervraagd werden over de openbare waag in Aardenburg. Blijkbaar betichtten de Bruggelingen die van Aardenburg ook van een zekere diefstal van geld. De burgemeester en schepenen van Damme verklaarden overigens dat tijdens de Franse bezetting van Brugge “*mes sires li cuens uaut ke li pois fuist a Ardenburch et li uierscarne du Franc fuist au Dam, et chil du Dam se penerent pour avoir le staple et le uierscarne du Franc*” (GENT, *Rijksarchief*, Oorkonden, fonds de Saint-Genois, 1126).

126 BEUKEN, *De Hanze en Vlaanderen*, p. 65.

127 Twee gelijklopende brieven van Hamburg en Lübeck zijn bewaard, waarin er sprake is van de vraag door graaf Robrecht om terug te keren naar Brugge. Die van Hamburg is uitgegeven in K. HÖHLBAUM e.a., *Hansisches Urkundenbuch. Band II*, Halle, 1879, p. 61-62. De brief van Lübeck is bewaard in GENT, *Rijksarchief*, Oorkonden, Chronologisch supplement, 530.

ven 60 pond van buitenlandse kooplui op de stadswaag te wegen¹²⁸, werd de situatie van de Hanzeaten in Aardenburg stilaan onhoudbaar. De Bruggelingen beloonden op hun beurt Lodewijk voor zijn hulp bij de onderhandelingen met een gift van maar liefst 8.000 pond parisis.¹²⁹ In het najaar werd ten slotte een akkoord bereikt met de Duitse handelssteden en kwam de wolstapel terug op Brugs grondgebied. In ruil schonk de Reiestad de Oosterlingen uitgebreide rechten en privileges, waaronder ook dat van de handelsvrijheid.¹³⁰ Ook het muntwezen werd in de loop van het jaar onderworpen aan nieuwe, striktere regelgeving.¹³¹

Niet alleen met de Duitse kooplui waren er in de voorbije jaren problemen gerezen. Blijkbaar vonden er ook onregelmatigheden plaats tussen de handelaars uit Bayonne en Spanje in Sluis¹³². Bovendien waren de relaties met Engeland vertroebeld door wederzijdse kaperijen en represaillemaatregelen.¹³³ Sinds 1307 beschuldigde de Engelse vorst, Edward I, de Vlamingen ervan de Schotten waarmee hij in een oorlog verwickeld was, te ondersteunen met de verkoop van wapens en voedingswaren.¹³⁴ Begin 1309 verslechterde de verhouding met Engeland nog door ernstige moeilijkheden met de wissels in Brugge. Uiteindelijk zou er pas in augustus, na maatregelen van de graaf tegen de Vlaamse zeeschuiters, verbetering komen in de relaties met Engeland.¹³⁵ Wellicht was de hierboven genoemde hervorming van het muntwezen tevens een tegemoetkoming aan de Engelse grieven.

128 HÖHLBAUM, e.a., *Hansisches Urkundenbuch*, 2, p. 63-64.

129 WYFFELS & VANDEWALLE, *De rekeningen*, II, 2, p. 1190. Ter vergelijking: 8.000 pond parisis was bijna 7 % van de totale stedelijke inkomsten van dat jaar.

130 HÖHLBAUM, e.a., *Hansisches Urkundenbuch*, II, p. 65-69.

131 BRUGGE, *Stadsarchief*, Oud Archief, Politieke Charters, serie 1, 237 (geanalyseerd in GILLIODTS-VAN SEVEREN, *Inventaire des chartes*, p. 300-301).

132 WYFFELS & VANDEWALLE, *De rekeningen*, II, 2, p. 976-977 en 999.

133 M. DE LAET, *De Vlaamse aktieve handel op Engeland in de eerste helft van de veertiende eeuw: een statistisch-ekonomische analyse*, onuitgegeven licentiaatsverhandeling, UGent, 1971, p. 65 e.v.

134 O. MUS, 'De ekonomische aspekten van de verhouding tussen leper en de graaf van Vlaanderen', in: *lepers kwartier*, 9 (1973), p. 111 en IDEM, 'Het aandeel van de leperlingen in de Engelse wollexport', in: O. MUS & J.A. VAN HOUTTE (red.), *Prisma van de geschiedenis van leper. Een bundel historische opstellen*, leper, 1974, p. 340-342.

135 DE LAET, *De Vlaamse aktieve handel*, p. 71-73.

De actieve bemiddeling van de grafelijke familie in deze is opvallend, niet alleen in het licht van het tot dan toe gevoerde handelsbeleid van de Dampierres, maar ook omdat de relatie met de Bruggelingen al lang sterk vertroebeld was. De commerciële begunstiging van de stad in de tweede helft van 1309 kan dan weinig anders zijn dan een beloning voor het feit dat de inwoners dan toch - zij het met tegenzin - formeel instemden met het vredesverdrag met Frankrijk. Wat er ook van zij, de kwestie rond Aardenburg en de verstoorde relaties met Engeland moeten veel wrevel hebben gewekt bij de koopliedenklasse, maar vooral ook bij de hosteliers en makelaars. Hun inkomsten hingen immers af van de buitenlandse kooplui en de vlotte trafiek van goederen. Maar ook de kleinhandel profiteerde mee van de aanwezigheid van buitenlands kapitaal. De handelsproblemen en slabakkende economie dreven de ondernemers en financiële elite van de stad recht in de armen van twee tot voor kort strijdende partijen. Dit biedt natuurlijk nieuwe perspectieven op de clash van maart 1309. Had de graaf bij monde van zijn zoon, Robrecht van Kassel, beloften gedaan aan de Brugse commerciële burgerij om de handel te 'normaliseren' (i.e. de Duitse stapel terug naar de stad te brengen en de kapersbenden aan te pakken) in ruil voor hun steun aan het verdrag?

DE VERZOENINGSPOLITIEK VAN GRAAF EN STADSBESTUUR

Zoals Jacques Mertens al had aangegeven¹³⁶, had de confrontatie rond het vredesverdrag in het voorjaar van 1309 op het eerste zicht slechts een relatief beperkte impact op de sociale compositie van het stadsbestuur. Zowel ambachtslui als poorters bleven vertegenwoordigd, zij het dat er in de schepenbank vijf in plaats van de voorgeschreven vier poorters zetelden. Ook voor harde represailles tegen een bepaald ambacht zijn er geen aanwijzingen. Wel is de vervangingsratio in het stadsbestuur al een stuk lager dan enkele jaren eerder: zowel in de schepenbank als in de raad zetelden er slechts twee nieuwelingen: Jacob van Leffinge en Jan vanden Poele als schepenen en Jan Alverdoe f. ver Lieyaerden en Gillis Rose als raadsleden. De genoemde schepenen hadden echter familieleden

136 MERTENS, 'De verdeling', p. 456.

die voordien al functies in het stadsbestuur hadden verkregen. Jan Alverdoe kwam dan weer uit een prominente magistraatsfamilie van vóór 1302, al behoorde hij toen wel tot het graafgezinde kamp. Gemiddeld hadden de magistraten van het ambtsjaar 1310-11 al 2,11 mandaten (resp. 2,4 voor de schepenbank en 1 voor de raad) vervuld vóór ze opnieuw benoemd werden.¹³⁷ Kortom, de ‘ijzeren wet van de oligarchie’ die stelt dat elke organisatie - hoe democratisch die ook is opgevat - na verloop van tijd onvermijdelijk een eigen bestuursklasse ontwikkelt, manifesteerde zich nu ook voor het eerst in het ‘post-revolutionaire’ stadsbestuur.

Van een terugkeer van de Leliaarts op het hoogste politieke niveau was er nog helemaal geen sprake, ondanks hun succesvolle demarCHE tijdens het voorjaar van 1309. Zowel de graaf als het stadsbestuur lijken er daarentegen zelfs alles aan gedaan te hebben om de gemoederen niet verder op te hitsen en de eenheid en rust binnen de stad te herstellen. Op verzoek van de schepenen, raadsleden en andere ‘goede lieden’ van Brugge verleende de graaf op 7 juni 1310 gratie, niet alleen aan diegene die schuldig waren aan het oproer en de moordpartij op de schepenen van april 1309, maar ook aan de hele stad (“*li cors de toute no dite ville de Bruges*”).¹³⁸ De mildheid van de graaf is opmerkelijk. De schepenbank en het Steen waren van oorsprong grafelijke instellingen. Een aanval hierop was onrechtstreeks dus een aanval op het gezag van de graaf. Door ook nog eens de publieke ruimte in te nemen en de banieren te ont-plooien als teken van corporatieve solidariteit, hadden de opstandelingen de autoriteit van de graaf en het stadsbestuur openlijk in twijfel getrokken. Dergelijke inbreuken op de openbare orde en de ‘pax comitis’ werden normaal gezien streng bestraft.

De motieven voor het uiteindelijke milde verdict worden nergens geëxpliciteerd, maar wellicht zag graaf Robrecht zelf wel in - net als het Brugse stadsbestuur trouwens - dat repressief optreden tegenover de daders wel eens zou kunnen leiden tot een nieuwe

137 Al mag dit gemiddelde gerust naar boven afgerond worden: de mandaten die Joris vander Matte en Lauwers uten Broeke vervulden vóór 1302 werden niet meegeteld in dit gemiddelde.

138 BRUGGE, *Stadsarchief*, Oud Archief, Politieke oorkonden, serie 1, 240.

spiraal van geweld en nefast zou zijn voor zijn gezag in de stad. Meer nog, zolang de Frans-Vlaamse kwestie niet definitief van de baan was, was het verstandiger om de gewone handwerklie- den niet al te zeer op stang te jagen. De graaf kon met het zicht op de hervatting van de vijandelijkheden met de Avesnes, ervrij- anden van de Dampierres, hun militaire mobilisatiekracht maar al te goed gebruiken. De wapenstilstand die tussen beide huizen was afgesproken, zou op 24 juni 1310 immers weer verstrijken.¹³⁹ Robrecht van Bethune liet de mogelijkheid niet onbenut om zijn privé-oorlog verder te zetten en verzamelde een groot leger aan de Vlaamse kust met het oog op een invasie van Holland en Zeeland. De Brugse stadsmilitie en kruisboogschutters zouden halverwe- ge de maand juli worden ingezet bij Tiripont in Henegouwen.¹⁴⁰ Het enthousiasme van de makelaars en hosteliers om de graaf te hulp te schieten was zelfs zo groot dat het ambacht deelnam aan de krijgstoct tegen de wil van de schepenen in. Lodewijk van Nevers, de oudste zoon van de graaf, was er als de kippen bij om de eigengereide actie te vergoelijken.¹⁴¹

Het is in deze context van verzoeningspolitiek dat de stadsmagis- traten kosten noch moeite spaarden om de symbolische eendracht van de stad bevestigd te zien in de officiële erkenning door paus Clemens V van de Heilig-Bloedprocessie. Vanaf november 1309 verbleven afgevaardigden van de stad in Avignon om de pauselijke administratie te bewerken en te paaien met geschenken.¹⁴² Hoewel de relik van het Heilig Bloed al aan het einde van de dertiende eeuw een centrale plaats had ingenomen in de lokale cultus en de constructie van de Brugse identiteit, bleven de publieke uitgaven tot dan toe erg beperkt.¹⁴³ Dat precies vanaf het najaar van 1309 tot september 1310 immense sommen geld werden gespenseerd om

139 FUNCK-BRENTANO, *Philippe le Bel*, p. 590.

140 Zie de uitgaveposten in WYFFELS & VANDEWALLE, *De rekeningen*, II, 2, p. 1311-1318.

141 BRUGGE, *Stadsarchief*, Oud Archief, 299, Cartularium A, f.4 (afschrift), uitgege- ven in GILLIODTS-VAN SEVEREN, 'Les anciens règlements de la corporation des courtiers', p. 237-278.

142 N. GEIRNAERT, 'De oudste sporen van het Heilig Bloed', in: *Handelingen van het Genootschap voor Geschiedenis te Brugge*, 147 (2010), p. 254-255.

143 GEIRNAERT, 'De oudste sporen', p. 253-254.

de processie te laten erkennen is dan ook geen toeval, maar getuigt eerder van de intentie van het stadsbestuur om de stedelijke eenheid te laten prevaleren op conflicterende commerciële en politieke belangen. Tegelijk bood het prestigeproject de mogelijkheid aan de magistraten om hun autoriteit aanzienlijk te versterken.

We gaven hierboven aan dat de ambachten op politiek vlak relatief ongeschonden de troebelen in de woelige jaren na 1305 hadden overleefd. Dat is niet helemaal correct. De ‘revolutionaire’ instelling van de honderdmannen, die instond voor de controle van de stadsrekeningen en conflictbemiddeling zou steeds meer van haar bevoegdheden verliezen. Na 1305 werden hun diplomatieke zendingen in dienst van de stad zeer zeldzaam.¹⁴⁴ In het begin van 1309 verschenen de honderdmannen nog eens op het politieke toneel toen ze “*pays ent soending*” probeerden te bewerkstellingen tussen de genoemde Michiel van Lo en Pieter uten Zacke.¹⁴⁵ Zoals we zagen, draaide dit uit op een fiasco. Ook één van hun voormalige dekens, Pieter f. ver Mercelien, werd bij het schandaal in diskrediet gebracht. Op 27 juli 1310 werden de hoofdmannen nog samen met de burgemeester van de raad Lauwers uten Broeke, de dekens, vinders en hoofdmannen van alle ambachten naar Damme gezonden “*omder vreemder liede goed te delivreerne*” die de graaf in beslag had laten nemen.¹⁴⁶ Wat er daarna met de instelling is gebeurd, blijft onduidelijk. Blijkbaar verloren de honderdmannen in datzelfde jaar hun controlebevoegdheid over de stadsrekeningen. Deze werd nu overgedragen aan een *ad hoc* samengestelde raad van prominente burgers, aangeduid en betaald door de schepenen.¹⁴⁷ Niet veel later werd hen ook hun functie als vredestitchers ontnomen, ten voordele van de deelmannen, een instelling die in eerste instantie bevoegd was geweest voor erfeniskwesties en

144 Rond januari 1307 kregen ze blijkbaar nog een keure die helaas verloren is gegaan (WYFFELS & VANDEWALLE, *De rekeningen*, II, 2, p. 1067).

145 SCHOTTE, ‘Beroering in Brugge’, p. 20-21.

146 WYFFELS & VANDEWALLE, *De rekeningen*, II, 2, p. 1289.

147 *Ibidem*, p. 1301, 1399, 1461-1462, 1482, 1568, 1642. In dit jaar werden de honderdmannen ook voor het laatst voorzien van kledij door het stadsbestuur (*ibidem*, p. 1368). In 1315 annuleerden de honderdmannen wel nog de uitbetaling door de stad van enkele lijffrenten en weesgelden, goed voor een bedrag van 284 lb. 13 s. 4 d., zo blijkt uit de stadsrekening van 1318-19 (*ibidem*, p. 1671).

grensbetwistingen, en later ook inspectieopdrachten uitvoerde. In tegenstelling tot de honderdmannen werden de deelmannen exclusief gerekruteerd uit de *poorterie*-stand.¹⁴⁸ De ‘revolutionaire’ instelling die opgericht was in de nasleep van 1302 werd met andere woorden acht jaar later op alle vlakken uitgerangeerd. Was dit de prijs die de rebelse stedelingen dan toch moesten betalen voor de gebeurtenissen in het voorjaar van 1309?

DE SOCIALE COMPOSITIE VAN HET STADSBESTUUR IN CIJFERS

Met het functieverlies van de honderdmannen eindigde de eerste historische fase na de revolutie van 1302 alsnog met een nederlaag voor de ambachten. Nochtans dient deze eerste fase in zijn geheel beschouwd te worden als een succesperiode zonder weerga. Zowel voor de schepenbank als de raad constateren we (tabel 1) dat de ambachten (AMB) bijna de helft, resp. 45 en 47%, van de magistraatszetels kregen toegewezen. Gaan we er bovendien van uit dat de magistraten met een ‘dubbele’ status (DUB) zetelden als vertegenwoordiger van een ambacht (en zo lijkt het steeds te zijn geweest), dan komen we voor de schepenbank op een totaal van 65% van het aantal verdeelde zetels en een gelijkaardige 65% voor de raad. Brengen we in rekening dat bij een strikte toepassing van de 4-9 verdeling 69,2% van het aantal magistraatszetels toegerekend diende te worden aan de *ambochters*, tegenover 30,8% aan de *poorterie* (POO), dan stellen we vast dat, gelet ook op het percentage onbekende of onzekere identificaties (OB/OZ), de norm vrij strikt gerespecteerd werd. Pas in het ambtsjaar 1310-11 werd de vooropgestelde verdeelsleutel niet gerespecteerd. De raad behield mogelijk een 4-9 verdeling.

¹⁴⁸ GILLIODTS-VAN SEVEREN, *Coutume de la ville de Bruges*, p. 378-379.

	SCHEPENBANK					RAAD				
	AMB	DUB	POO	OB/ OZ	Totaal	AMB	DUB	POO	OB/ OZ	Totaal
1303-04	7	2	4	1	14	8	2	4	0	14
1304-05	6	2	4	1	13	7	2	4	1	14
1305-06	8	1	3	1	13	7	2	4	1	14
1306-07	4	6	3	0	13	5	3	4	1	13
1307-08	8	1	4	0	13	5	3	4	1	13
1308-09	4	5	4	0	13	7	2	4	0	13
1309-10	5	1	2	5	13	4	4	2	3	13
1310-11	5	3	5	0	13	7	1	3	2	13
<i>Totaal</i>	47	21	29	8	105	50	19	29	9	107
%	45%	20%	28%	8%	100%	47%	18%	27%	8%	100%

Tabel 1 Sociale samenstelling van de schepenbank en raad (1303-1310)

Er is echter nog een belangrijk aspect aan de problematiek dat tot nog toe onderbelicht bleef, met name de vraag hoe de Brugse ambachten erin slaagden om jaarlijks 2 x 9 vertegenwoordigers aan te duiden.¹⁴⁹ De teksten van 1304 geven immers op geen enkele wijze aan op welke manier de vertegenwoordigers binnen de ambachten geselecteerd werden, en of er een normatief verdelings- of beurtroolsysteem bestond. Onderstaande tabel groepeerde de gegevens ter zake:

149 VANDEWALLE, 'De Brugse stadsmagistraat', p. 29.

Een aantal constanten tekenen zich af. Laten we beginnen met de vier grote ambachtsgilden. Het weversambacht kende in 1303-04 zijn sterkste vertegenwoordiging in de schepenbank. Vrij snel verloren ze een zetel en vanaf 1306 werden nog 'slechts' twee zetels voor de wevers voorbehouden. Er komen anomalieën voor in 1308-09 en 1309-10, maar deze zijn misschien te wijten aan gebrekkige identificaties enerzijds en een onvolledige kennis van de schepenbank anderzijds. In de raad kon het weversambacht duidelijk rekenen op een vaste vertegenwoordiging van één persoon. Ook de vollers, scheerders en ververs kenden, ondanks afwijkingen, een sterke vertegenwoordiging, al is het moeilijk om na te gaan of er een vast verdelingssysteem bestond. Opvallend is wel dat de ververs nooit aanspraak konden maken op een zitje in de schepenbank. De scheerders daarentegen mochten, zo lijkt de tabel te suggereren, rekenen op één vertegenwoordiger in de schepenbank. In de politiek 'stabiele' jaren 1304-05, 1305-06 en 1310-11 (en misschien ook 1308-09) konden de vier grote textielambachten samen rekenen op zeven zetels, verspreid over de schepenbank en raad. Een 'ideale' verdeelformule is moeilijk op te maken, maar dat deze ambachten optraden in groepsverband lijkt hiermee te zijn bevestigd.

Ook de beenhouwers en visverkopers werkten duidelijk volgens een intern, vaststaand beurtrolsysteem. Anomalieën komen voor in 1303-04 en 1306-07. Dit verhindert echter niet dat we duidelijk kunnen vaststellen dat beenhouwers en visverkopers elkaar telkens afwisselden in de schepenbank en raad, waarbij ze elk één vertegenwoordiger hadden. De makelaars-hosteliers blijken eveneens een relatief vaste vertegenwoordiging te hebben gehad in de schepenbank en raad: in beide colleges leverde dit ambacht wellicht telkens één vertegenwoordiger. De overige posities die voorbehouden werden voor de ambachten, werden op een weinig systematische wijze verdeeld over een amalgaam van kleinere ambachten, zo blijkt uit de tabel. De huidenvetters, cordouaniers, handschoenwerkers-beurzenmakers, timmerlieden, bakkers en waarschijnlijk ook de (kous)sceppers mochten regelmatig zetelen in het pluche, zonder dat hier evenwel een beurtrolsysteem of specifieke formule aan verbonden was. Men krijgt eerder de indruk dat de overige posities in het stadsbestuur *ad hoc* werden ingevuld, misschien zelfs via loting. Van een

operationeel ‘Ledensysteem’, zoals dit misschien vanaf de jaren 1360 werd toegepast¹⁵⁰, was er op dit moment nog maar weinig sprake.

Dat niet al deze vertegenwoordigers van de ambachten ook werkelijk handwerklieden waren, staat buiten kijf. Het percentage magistraten met een ‘dubbele’ status (ca. 20%) is veelzeggend. Alleen al voor dit tijdsinterval konden zo’n vijftien vertegenwoordigers van de wevers, scheerders of vollers geïdentificeerd worden als drapiers, kleine tot middelgrote ondernemers die de productiemiddelen in eigen beheer hielden, beschikten over ateliers waar ze loonarbeiders te werk stelden en de afgewerkte producten zelf op de markt brachten.¹⁵¹ De *Ratsfähigen* uit de kleinere ambachten waren eerder grote aannemers die opdrachten uitvoerden in dienst van de stad dan kleine handwerklieden. Clais Grotwerc (schepen in 1304-04) bijv. was meester-stadssmid vanaf 1297. Ook Clais f. Pieters (schepen in 1303-04) was een meester-timmerman die werken liet uitvoeren in opdracht van de stad, evenals Jan Strekaert (acht keer magistraat tussen 1304 en 1314). Hughe van Biervliet (zeven maal magistraat tussen 1305 en 1315) was dan weer de vaste leverancier van standaarden en banieren voor de stedelijke militie. Ook Colaerd de Coets (vier keer magistraat tussen 1306 en 1311) was actief als grote bouwondernemer in dienst van de stad. Uit deze laatste figuren blijkt meteen ook hoe snel er zich binnen deze ambachten een uitgesproken politieke klasse begon af te tekenen.

Ondanks de onvermijdelijke tendens tot oligarchisering kan de impact van de revolutie van 1302 op de samenstelling van de nieuwe politieke elite moeilijk onderschat worden. Van de zevenentwintig prominente geslachten en acht markante individuen die tussen 1280 en 1302 het stadsbestuur domineerden¹⁵² vinden

150 MERTENS, ‘De verdeling’, p. 459-464. Het ‘ideale’ systeem werd later door Dirk Van den Auweele in twijfel getrokken (IDEM, *Schepenbank en schepenen*, p. 396-402).

151 Jacoppe den Cloppere, Jan van Muelnekine, Jacop den Oesterlinc, Willem vanden Hille, Janne vanden Hoye, Wouter van Zevekote, Wouter van Hansbeke, Wouter Urbaen, Christiaen van Damme, Michiel Crakebeen, Willem van Raveschoot, Andries van Stijvelde, Jan de Wese, Lamsins den Wulp en mogelijk ook Clayse uten Braamberg (zie bijlage).

152 VAN DEN AUWEELE, *Schepenbank en schepenen*, p. 391.

we in de ‘post-revolutionaire’ fase slechts Joris vander Matte de oude, Janne uten Zacke, Niclais Bonin, Wouter Bonin en Wouter Danwilt terug. Alle overige magistraten waren nieuwelingen op het terrein. Het geïsoleerd karakter van het stadsbestuur was met andere woorden compleet verbroken.

CONCLUSIE

Het onderzoek naar de sociale samenstelling van het stadsbestuur bracht aan het licht dat de omwentelingen van 1302 de bestaande institutionele structuren heviger op hun grondvesten deden daveren dan aanvankelijk gedacht. De Brugse *communitas* maakte niet alleen duidelijk dat de suprematie van de schepenbank als hoogste bestuursorgaan niet onaantastbaar was en dat de magistraten maar konden regeren bij gratie van de gemeenschap, ook de ambachten wisten hun politieke doorbraak te verzilveren. Vanaf nu waren ze *incontournable*. Tot 1310 domineerden de corporaties de twee belangrijkste magistraatscolleges, de schepenbank en de raad, via de operationalisering van het 4-9 verdeelprincipe. Hoewel er tekenen zijn van samenwerkingsverbanden en beurtrossystemen, was er echter van een ‘Ledensysteem’ nog geen sprake.

Ondanks pogingen van graaf Robrecht van Bethune in 1306 om het *status quo* van voor de oorlog te herstellen, wisten de Bruggelingen hun stedelijke autonomie met succes te verdedigen. Ook de teruggekeerde Leliaarts ondervonden de grootste moeite om hun plaats in de Brugse samenleving opnieuw in te nemen. De aanhoudende economische malaise dreef echter het ‘volksfront’ van ambachtslieden en poorters uiteen en markeerde het einde van het verzet tegen het verdrag van Athis-sur-Orge. Van bestraffende maatregelen door de graaf of het stadsbestuur tegen de opstandelingen was er in eerste instantie geen sprake. Het herstel van de rust en de stedelijke eenheid was prioritair. Desondanks eindigde deze eerste historische fase na de revolutie van 1302 alsnog met een nederlaag voor de ambachtslieden. Het proces van decentralisering van de macht via de instelling van de honderdmannen werd na de opstand van 1309 teruggeschoefd. Ook binnen de kleinere ambachten zelf tekende zich al snel een nieuwe bestuursklasse af. De ‘ijzeren wet van de oligarchie’ was ook hier onvermijdelijk.

BIJLAGE

Ambtsjaar 1302-1303

Schepensbank (zeker)				
Nr.	Naam	Beroep	Status	Opmerkingen
1	Heme, Jan	Voller	Ambachtslid	
2	Grote, Janne den	Makelaar- hostelier/ wijnhandelaar	Dubbel	VERBRUGGEN, p.149
3	Poitevine, Willem	Beenhouwer	Ambachtslid	VERBRUGGEN, p.149
4	Banst, Gillis den	Woekeraar?	Onbekend	

Raad (zeker)				
Nr.	Naam	Beroep	Status	Opmerkingen
1	Rughe, Martin vander (B)	Hostelier	Dubbel	
2	Juede, Gillis den	Makelaar	Dubbel	SAB, Confiscatierek., 5, 2, f.192v
3	Osteys, Willem van		Poorter (?)	

Magistraten (waarschijnlijk)				
Nr.	Naam	Beroep	Status	Opmerkingen
1	Bonin, Niclais	Hostelier	Ambachtslid	FUNCK- BRENTANO, p.444
2	Cloppere, Jacoppe den	Drapier	Dubbel	VERBRUGGEN, p.149
3	Holepipe, Willem	Handschoen- werker	Ambachtslid	VERBRUGGEN, p.149
4	Matte, Joris van der (sr)	Wijnhandelaar/ wisselaar	Poorter	SAB, Confiscatierek., 1, 2, f.223r
5	Medele, Gherard van	Verver	Ambachtslid	SAB, Confiscatierek., 2, 1, f.222r
6	Muelnekine, Jan van den	Wever-drapier	Dubbel	VERBRUGGEN, p.149
7	Oesterlinc, Jacop den	Drapier	Ambachtslid	SAB, Confiscatierek., 2, 1, f.222v
8	Prumboude, Lauwerse	Cordouanier/ handelaar	Dubbel	VERBRUGGEN, p.149

9	Scuettelare, Wouter de	Onbekend (misschien makelaar- hostelier?)	Onbekend	SAB, Confiscatierek., 1, 2, f.223r
10	Stasin, Pieter	Wijn- en medehandelaar (?)	Poorter	SAB, Confiscatierek., 1, 2, f.223r
11	Zacke, Janne uten	Kaarsengieter	Poorter	VERBRUGGEN, p.149

Thesaurie				
Nr.	Naam	Beroep	Status	Opmerkingen
1	Maech, Jan de	Onzeker	Onbekend	WYFFELS, II, 1, p. 48, r.11
2	Zarren, Jan van	Lakenhandelaar	Poorter	SAB, Confiscatierek., 1, 2, f. 223v

Ambtsjaar 1303-1304

Schepenbank				
Nr.	Naam	Beroep	Status	Opmerkingen
1	Arnouds, Reinard f.	Onbekend	Poorter	
2	Brantere, Robrechte den	Lakensnijder	Poorter (?)	
3	Danwilt, Wouter	Wisselaar/ handelaar/ cabarethouder	Poorter	
4	Donker, Jan	Wever	Ambachtslid	
5	Grotwerc, Clais	Meester- stadssmid	Ambachtslid	
6	Hille, Willem vanden	Wever-drapier/ handelaar	Dubbel	
7	Hoye, Janne vanden (B)	Wever-drapier	Ambachtslid	
8	Lapscheure, Jan van	Scheerder- raamhouder	Dubbel	
9	Loye, Clais	Visverkoper	Ambachtslid	
10	Museconing, Jan	Hostelier	Ambachtslid	
11	Pieters, Clais f.	Timmerman	Ambachtslid	
12	Potterie, Christiaen	Wever	Ambachtslid	
13	Repere, Robbrechte den	Verkoper van wapentuig	Onbekend	WYFFELS, II, 1, p.186

14	Soybarde, Jan	Wijn- en medehandelaar	Poorter	
----	---------------	------------------------	---------	--

Raad

Nr.	Naam	Beroep	Status	Opmerkingen
1	Bonin, Wouter (B)	Onbekend	Poorter	
2	Dorpre, Gillis den	Brouwer/Handelaar in canvas (?)	Poorter	
3	Drayere, Robbrechten	Draaier	Ambachtslid	
4	Houte, Hughe vanden	Verver	Ambachtslid	
5	Kerssebome, Pietre van den	Handschoenwerker-beurzenmaker-zadelmaker	Ambachtslid	
6	Mercelien, Pieter f. ver	Voller	Ambachtslid	
7	Muelnekine, Jacob van den	Onbekend	Poorter	
8	Osteys, Willem van	Onbekend	Poorter (?)	
9	Poitevine, Willem	Beenhouwer	Ambachtslid	WYFFELS, II, 1, p.717
10	Porte, Willem vander	Makelaar-hostelier/cabarehouder/wijnh.	Dubbel	
11	Scotte, Colarde den	Grauwwerker	Dubbel	
12	Smaelre Brucghe, Robsoeten vander	Huidenvetter	Ambachtslid	
13	Treuben, Pieter	Beenhouwer	Ambachtslid	
14	Zevokote, Wouter van	Wever-drapier	Ambachtslid	

Thesaurie

Nr.	Naam	Beroep	Status	Opmerkingen
1	Mussin, Willem	Makelaar (wever/scheerder?)	Ambachtslid	
2	Staden, Jacob van	Beenhouwer	Dubbel	
3	Steenkin, Pieter	Hostelier	Ambachtslid	
4	Zarren, Jan van	Lakenhandelaar	Poorter	

Ambtsjaar 1304-1305

Schepenbank				
Nr.	Naam	Beroep	Status	Opmerkingen
1	Besten, Gillis	Onbekend	Onbekend	
2	Dendermonde, Wouter van	Scheerder	Ambachtslid	
3	Hansbeke, Wouter van	Wever-drapier	Ambachtslid	
4	Hille, Jan vanden	Wever/scheerder?	Dubbel	
5	Hoveschen, Lauwerse den	Wever	Ambachtslid	
6	Kortrijk, Helyase van	Makelaar-hostelier	Ambachtslid	
7	Lodine, Lamsin van	Kruidenier	Poorter	
8	Poele, Symoen vanden (B?)	Handelaar in kledij	Poorter	WYFFELS, II, 1, p.773 en SAB, Confiscatierek., 3, 2, f.109r
9	Sijsele, Jacob van	Huidenvetter	Ambachtslid	
10	Strekaert, Jan	Meester-stadstimmerman	Dubbel	
11	Thobe, Heinric (B)	Beenhouwer	Ambachtslid	
12	Vastraet, Jacob	Houtbreker	Poorter	
13	Wijnricke, Pietre	Brouwer	Poorter	

Raad				
Nr.	Naam	Beroep	Status	Opmerkingen
1	Ardooie, Wouter van	Linnenwever ?	Poorter	
2	Bloemen, Gosin	Wever	Ambachtslid	
3	Braamberg, Clayse uten (f. ser Michiels) (B)	Lakenhandelaar of drapier	Onbekend	
4	Corenbitre, Boidin die	Makelaar-hostelier/medehandelaar	Ambachtslid	
5	Florens, Meus	Visverkoper	Ambachtslid	
6	Goesevoorde, Pieter van	Handschoenwerker-beurzenmaker-zadelmaker	Dubbel	
7	Gord, Clais den	Cordouanier	Ambachtslid	
8	Kortrijk, Wouter van	Kousschepper	Ambachtslid	

9	Monstre, Lamsin bachten	Handelaar	Poorter	
10	Osteys, Willem van		Poorter (?)	SAB, Pol. Char., 1 ^e reeks, 203
11	Priem, Willem	Scheerder-raamhouder	Dubbel	
12	Ruede, Riquard die	Wijnhandelaar	Poorter	
13	Sailgen, Jan	Wijnschroder	Ambachtslid	
14	Varsenare, Janne van	Voller	Ambachtslid	

Thesaurie

Nr.	Naam	Beroep	Status	Opmerkingen
1	Cuper, Clais	Lakenhandelaar of drapier?	Onbekend	
2	Cuper, Jan		Poorter	
3	Maech, Jan de	Onbekend	Onbekend	
4	Urbaen, Wouter	Scheerder-drapier/ wijnhandelaar/ wisselaar	Dubbel	

Ambtsjaar 1305-1306

Schepenbank				
Nr.	Naam	Beroep	Status	Opmerkingen
1	Beyaerd, Willem	Cordouanier	Ambachtslid	
2	Biervliet, Hughe van	Standaard- en baniermaker	Ambachtslid	
3	Bloemen, Jan	Scheerder-raamhouder	Ambachtslid	
4	Cuper, Jacob den	Onbekend	Onbekend	
5	Damme, Christiaene van	Wever-drapier/ handelaar	Dubbel	
6	Hoedekin, Jacob	Visverkoper	Ambachtslid	
7	Kic, Janne den	Wever	Ambachtslid	
8	Lauwerins, Pieter f. ser (f. ser Pieters) (sr)	Voller	Ambachtslid	
9	Lonise, Colard	Handelaar in turf?	Poorter	
10	Meyere, Willem die	Handelaar	Poorter	

11	Oedelem, Janne van	Wever	Ambachtslid	
12	Torhout, Heinric van (B)	Hostelier	Ambachtslid	
13	Zacke, Jacob uten	Wisselaar/ corenbiter	Poorter	

Raad

Nr.	Naam	Beroep	Status	Opmerkingen
1	Aken, Arnoude van	Beurzenmaker	Ambachtslid	
2	Brune, Clais de	Handelaar in Gistelsaaien	Poorter	
3	Gottem, Willem van	Lakenhandelaar/ scepper?	Dubbel	
4	Hertsberghe, Heinric van (B)	Kruidenier	Poorter	
5	Moyen, Boidine den	Onbekend	Onbekend	
6	Osteys, Willem van	Onbekend	Poorter (?)	SAB, Pol. Char., 1 ^e reeks, 212.
7	Sint-Kruis, Janne van	Kaarsengieter	Ambachtslid	
8	Sint-Omaars, Bouden van	Verver	Ambachtslid	
9	Tee, Jan metter	Oudegrauwwerker	Ambachtslid	
10	Treuben, Jacob	Beenhouwer	Ambachtslid	
11	Vlaminpoorte, Boudsoeten vander	Bakker	Ambachtslid	
12	Voghet, Janne den	Wever	Ambachtslid	
13	Walle, Wouter vanden	Cordouanier	Dubbel	
14	Westkapelle, Bouden van	Onbekend	Poorter	

Thesaurie

Nr.	Naam	Beroep	Status	Opmerkingen
1	Naes, Pieter	Culcsticker	Ambachtslid	
2	Poperinge, Gabriel van	Hostelier/laken- en wijnhandelaar	Dubbel	
3	Twijnre, Martijn de	Wever of Voller	Ambachtslid	
4	Winnepenninc, Jacob	Hostelier	Ambachtslid	

Ambtsjaar 1306-1307

Schepenbank				
Nr.	Naam	Beroep	Status	Opmerkingen
1	Arnouds, Reinard f.	Onbekend	Poorter	
2	Crakebeen, Michiel	Voller-drapier/ handelaar	Ambachtslid	
3	Cranenburgh, Jacob van	Waslichtmaker/ tavernier/ wijnhandelaar	Dubbel?	
4	Gottem, Willem van	Lakenhandelaar/ scepper?	Dubbel	
5	Hansbeke, Wouter van	Wever-drapier	Ambachtslid	
6	Hertsberghe, Heinric van	Kruidenier	Poorter	
7	Hoye, Janne vanden	Wever-drapier	Ambachtslid	
8	Lo, Michiel van	Bakker	Ambachtslid	
9	Matte, Joris vander (sr) (B)	Wijnhandelaar/ wisselaar	Poorter	
10	Staden, Jacob van	Beenhouwer	Dubbel	
11	Steenkin, Pieter	Hostelier	Dubbel	
12	Strekaert, Jan	Meester- stadstimmerman	Dubbel	
13	Zomergem, Ghiselbrecht van	Handschoenwerker	Dubbel	

Raad				
Nr.	Naam	Beroep	Status	Opmerkingen
1	Beernem, Heinric van	Huidenvetter (wever?)	Ambachtslid	
2	Brune, Pieter de	Onbekend	Onbekend	
3	Coets, Colaerd de	Meester- stadsmetselaar	Ambachtslid	
4	Coudebrouc, Roegere van	Lakenhandelaar	Poorter	
5	Kempe, Willem	Zilversmid	Dubbel	
6	Laertijn, Jan	Schipper	Ambachtslid	
7	Leffinge, Clais van	Handelaar? (riemmaker?)	Poorter	
8	Lodine, Lamsin van	Kruidenier	Poorter	

9	Raveschoot, Willem van	Voller-drapier/ handelaar	Dubbel	
10	Rughe, Martin vander (B)	Hostelier	Dubbel	
11	Spindekin, Lamsin	Scepper	Ambachtslid	
12	Stijvelde, Andries van	Wever-drapier	Ambachtslid	
13	Zacke, Jacob uten	Wisselaar/ corenbiter	Poorter	

Thesaurie				
Nr.	Naam	Beroep	Status	Opmerkingen
1	Ardooie, Diederick van	Wijn- en lakenhandelaar	Poorter	
2	Maech, Jan de	Onbekend	Onbekend	

Ambtsjaar 1307-1308

Schepensbank				
Nr.	Naam	Beroep	Status	Opmerkingen
1	Ackere, Jacob vanden	Boekbinder?	Poorter	
2	Biervliet, Hughe van	Standaard- en baniermaker	Ambachtslid	
3	Coets, Colaerd de	Meester- stadsmetselaar	Ambachtslid	
4	Coudebrouc, Roegere van	Lakenhandelaar	Poorter	
5	Laertijn, jan	Schipper	Ambachtslid	
6	Leffinge, Clais van (B)	Handelaar? (riemmaker?)	Poorter	
7	Loye, Clais	Visverkoper	Ambachtslid	
8	Mercelien, Pieter f. ver	Voller	Ambachtslid	
9	Stijvelde, Andries van	Wever-drapier	Ambachtslid	
10	Torhout, Heinric van	Hostelier	Ambachtslid	
11	Urbaen, Wouter	Scheer-drapier/ wijnhandelaar/ wisselaar	Dubbel	
12	Zacke, Pieter uten	Wisselaar	Poorter	
13	Zevekote, Wouter van	Wever-drapier	Ambachtslid	

Raad				
Nr.	Naam	Beroep	Status	Opmerkingen
1	Ardooie, Diederic van	Wijn- en lakenhandelaar	Poorter	
2	Gord, Clais den	Cordouanier	Ambachtslid	
3	Gottem, Willem van	Lakenhandelaar/ sceppeper?	Dubbel	
4	Hansbeke, Wouter van	Wever-drapier	Ambachtslid	
5	Hertsberge, Heinric van	Kruidenier	Poorter	
6	Lauwerins, Pieter f. ser (f. ser Pieters) (sr)	Voller	Ambachtslid	
7	Lo, Michiel van (B)	Bakker	Ambachtslid	
8	Maech, Jan de	Onbekend	Onbekend	
9	Matte, Joris vander (sr?)	Wijnhandelaar/ wisselaar	Poorter	
10	Poperinge, Gabriel van	Hostelier/laken- en wijnhandelaar	Dubbel	
11	Strekaert, Jan	Meester- stadstimmerman	Dubbel	
12	Thobe, Heinric	Beenhouwer	Ambachtslid	
13	Westkapelle, Bouden van	Onbekend	Poorter	

Thesaurie				
Nr.	Naam	Beroep	Status	Opmerkingen
1	Christiaen, Gillis	Laken- en wijnhandelaar	Poorter	
2	Staden, Jacob van	Beenhouwer	Dubbel	

Ambtsjaar 1308-1309

Schepenbank				
Nr.	Naam	Beroep	Status	Opmerkingen
1	Gottem, Willem van	Lakenhandelaar/ sceppeper?	Dubbel	
2	Hertsberge, Roegier van	Wisselaar/ wijnhandelaar/ tavernier?	Poorter	
3	Hille, Jan vanden	Wever/scheerder?	Dubbel	

4	Hoye, Janne vanden	Wever-drapier	Ambachtslid	
5	Matte, Joris vander (sr?)	Wijnhandelaar/ wisselaar	Poorter	
6	Strekaert, Jan	Meester- stadstimmerman	Dubbel	
7	Thobe, Heinric	Beenhouwer	Ambachtslid	
8	Wese, Jan de	Scheerder-drapier	Ambachtslid	
9	Westkapelle, Bouden van	Onbekend	Poorter	
10	Winnepenninc, Jacob	Hostelier	Ambachtslid	
11	Wulp, Lamsin- den	Wever-drapier	Dubbel	
12	Zacke, Jacob uten (B)	Wisselaar/ corenbiter	Poorter	
13	Zomergem, Ghiselbrecht van	Handschoen- werker	Dubbel	

Raad

Nr.	Naam	Beroep	Status	Opmerkingen
1	Ackere, Jacob vanden	Boekbinder?	Poorter	
2	Bernaerd, Clais	Huidenvetter	Dubbel	
3	Biervliet, Hughe van	Standaard- en baniermaker	Ambachtslid	
4	Coudebrouc, Roegere van	Lakenhandelaar	Poorter	
5	Everaerd, Gillis	Visverkoper	Ambachtslid	
6	Hertsberge, Gillis van	Lakensnijder/ wisselaar	Poorter	
7	Houte, Hughe vanden	Verver	Ambachtslid	
8	Laertijn, Jan	Schipper	Ambachtslid	
9	Leffinge, Clais van	Handelaar (riemmaker?)	Poorter	
10	Mercelien, Pieter f. ver (B)	Voller	Ambachtslid	
11	Potterie, Christiaen	Wever	Ambachtslid	
12	Stene, Janne vanden	Goudsmid/ wisselaar	Dubbel	
13	Torhout, Heinric van	Hostelier	Ambachtslid	

Thesaurie				
Nr.	Naam	Beroep	Status	Opmerkingen
1	Hertsberge, Heinric van	Kruidenier	Poorter	
2	Zacke, Pieter uten	Wisselaar	Poorter	

Ambtsjaar 1309-1310

Schepensbank				
Nr.	Naam	Beroep	Status	Opmerkingen
1	Ackere, Jacob vanden	Boekbinder?	Poorter	
2	Biervliet, Hughe van	Standaard- en baniermaker	Ambachtslid	
3	Buersemakere, Bouden de	Beurzenmaker?	Onbekend	
4	Coets, Colaerd de	Meester- stadsmetselaar	Ambachtslid	
5	Florens, Meus	Visverkoper	Ambachtslid	
6	Gord, Clais den	Cordouanier	Dubbel	
7	Leffinge, Clais van (B?)	Handelaar (riemmaker?)	Poorter	
8	Lo, Michiel van	Bakker	Ambachtslid	SCHOTTE, p.13
9	Maech, Jan de	Onbekend	Onbekend	
10	Stijtvelde, Andries van	Wever-drapier	Ambachtslid	

Raad				
Nr.	Naam	Beroep	Status	Opmerkingen
1	Bonin, Wouter (B?)	Onbekend	Poorter	
2	Cranenburgh, Jacob van	Waslichtmaker/ tavernier/wijnh.	Dubbel	
3	Eeklo, Willem van	Verver	Ambachtslid	
4	Gottem, Willem van	Lakenhandelaar/ scepper?	Dubbel	
5	Hille, Jan vanden	Wever/ scheerder?	Dubbel	
6	Lauwaerd, Diederic	Oudkleerkoper	Ambachtslid	

7	Strekaert, Jan	Meester- stadstimmerman	Dubbel	
8	Thobe, Heinric	Beenhouwer	Ambachtslid	
9	Vos, Jacob de	Onbekend	Onbekend	
10	Westkapelle, Bouden van (B)	Onbekend	Poorter	
11	Winnepenninc, Jaob	Hostelier	Ambachtslid	

Thesaurie

Nr.	Naam	Beroep	Status	Opmerkingen
1	Hertsberge, Heinric van	Kruidenier	Poorter	Afgezet, zie SCHOTTE, p.21
2	Zacke, Pieter uten	Wisselaar	Poorter	Afgezet, zie SCHOTTE, p.21
1	Deken, Clais de	Onbekend	Poorter	
2	Everaerd, Gillis	Visverkoper	Ambachtslid	
3	Matte, Joris vander (sr?)	Wijnhandelaar/ wisselaar	Poorter	
4	Oostkamp, Willem van	Huidenvetter	Ambachtslid	
5	Staden, Jacob van	Beenhouwer	Dubbel	
6	Urbaen, Wouter	Scheerder- drapier/ wijnhandelaar/ wisselaar	Dubbel	
7	Zevekote, Wouter van	Wever-drapier	Ambachtslid	
8	Zomergem, Ghiselbrecht van	Handschoen- werker	Dubbel	

Ambtsjaar 1310-1311

Schepenbank				
Nr.	Naam	Beroep	Status	Opmerkingen
1	Bonin, Wouter	Onbekend	Poorter	
2	Hansbeke, Wouter van	Wever-drapier	Ambachtslid	
3	Lauwerins, Pieter f. ser (f. ser Pieters) (sr)	Voller	Ambachtslid	

4	Leffinge, Jacob van	Wisselaar/ handelaar	Poorter	
5	Matte, Joris vander (sr?) (B)	Wijnhandelaar/ wisselaar	Poorter	
6	Museconing, Jan	Hostelier	Ambachtslid	
7	Poele, Jan vanden	Wisselaar/ handelaar/ lakensnijder	Poorter	
8	Potterie, Christiaen	Wever	Ambachtslid	
9	Staden, Jacob van	Beenhouwer	Dubbel	
10	Strekaert, Jan	Meester- stadstimmerman	Dubbel	
11	Wese, Jan de	Scheerder- drapier	Ambachtslid	
12	Westkapelle, Bouden van	Onbekend	Poorter	
13	Zomergem, Ghiselbrecht van	Handschoen- werker	Dubbel	

Raad				
Nr.	Naam	Beroep	Status	Opmerkingen
1	Alverdoe, Jan (f. ver Lieyaerden)	Handelaar	Poorter	
2	Biervliet, Hughe van	Standaard- en baniermaker	Ambachtslid	
3	Broeke, Lauwers uten (B)	Wijnhandelaar/ tavenier?	Poorter	
4	Brune, Pieter de	Onbekend	Onbekend	
5	Crakebeen, Michiel	Voller-drapier/ handelaar	Ambachtslid	
6	Deken, Clais de	Onbekend	Poorter	
7	Everaerd, Gillis	Visverkoper	Ambachtslid	
8	Houte, Hughe vanden	Verver	Ambachtslid	
9	Laertijn, Jan	Schipper	Ambachtslid	
10	Maech, Jan de	Onbekend	Onbekend	
11	Rose, Gillis	Bakker	Dubbel	
12	Sijsele, Jacob van	Huidenvetter	Ambachtslid	
13	Zevokote, Wouter van	Wever-drapier	Ambachtslid	

Thesaurie				
Nr.	Naam	Beroep	Status	Opmerkingen
1	Christiaen, Gillis	Laken- en wijnhandelaar	Poorter	
2	Urbaen, Wouter	Scheerder- drapier/ wijnhandelaar/ wisselaar	Dubbel	